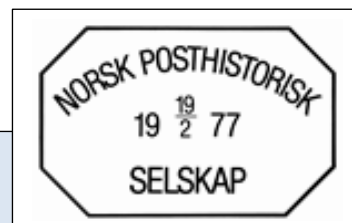

BUDSTIKKA

Norsk Posthistorisk Selskap

I dette nummer:

Noen linjer fra redaktøren	2
Dagens applaus	2
Fremtidens posthistorie?	2
Lederens hjørne	3
Knut Arveng: Forsinket postgang	4
Arvid Løhre: Frankering med helpostklipp og Bjørnson/Undset-blokken	10
Per Erik Knudsen: Litt mer om Bjørnson/Undset-blokken	12
Tore Haga: Vaabenøvelser	13
Egil H. Thomassen: Amerikaposten stjålet	14
Ivar Sundsbø: Nok et brev til en Lokalsamling	18
Trond Schumacher: Da Norge ble mindre	20
Oddbjørn Salte: Postgangen Christiania – Trundhiem i 1727	22
Postgang Christiansand – Stavanger 1754	23
Viktige venner av NPS	24

Kommende møter:

22. september 2018

Tom Komnæs:**Om å samle norske skillingsbrev**

24. november 2018

Ingvar Elgesem:

Carl Normanns prospektkort 1917-1927. Om avsenderens formidlingsbehov og valg av prospektkort som medium for budskapet

Møtene holdes i 2. etasje,
lokalet "Anton B.", over

Kafé Asylet

Grønland 28, 0188 Oslo kl. 13.00
Mat og drikke: tradisjonelt opplegg

Attest.

Jeg bevidner, at som følge af, at *ml. nr. 2086*
Ball.
Ollo Jassim
født *11/5-87*, bopæl *Bejersvej 9, Sønder*
er fraværende i vaabenøvelser, er saadan trang opstaaet hos hans familie, at den maa have understøttelse.

Personvern ukjent ... side 13

\$\$\$ \$\$\$

Slike spøkelsestegn har kanskje lyst inni hodet på noen...

Sidene 14-17

Moldebrev
side 18-19

Budstikka

utkommer i 2018 med fire nummer og sendes til medlemmene i NPS.

Ettertrykk tillatt etter avtale for originalstoff.
(Men ikke stoff merket med ©).

Ansvarlig redaktør:

Per Erik Knudsen

Ullern allé 123, 0381 OSLO

Tlf.: 0047 2250 1349

E-post: budstikka@posthistorisk.no
per.erik.knudsen@getmail.no

Norsk Posthistorisk Selskap

Adr.: Postboks 4369, Nydalen

0402 OSLO, Bankgiro: 0540 08 40395

Leder: Trond Schumacher

Holmendammen Terrasse 22, 0773 OSLO

E-post: trond@schumacher.no

Nestleder: Øivind Rojahn Karlsen

Maries vei 12, 3650 Kongsberg

E-post: ovindr@online.no

Sekretær: Arvid Løhre,

Lurudveien 28 K,

2020 SKEDSMOKORSET

E-post: arvid@online.no

Kasserer: Gunnar Melbøe

Bety Kjeldsbergs vei 26 E, 0486 OSLO

E-post: gmelboee@online.no

Styremedlem: Olav Dyresen

Trudvangveien 2b, 0363 OSLO

E-post: olav.dyresen@hotmail.com

Varamedlemmer:

Ole Jørgen Grann

Mikrobølgen 12c, 1151 OSLO

E-post: ole.grann@ks.no

Øyvind Midtlid

Partingtons vei 6. 1726 SARPSBORG

E-post: oyvind.midtlid@natur-stein.no

Hjemmeside: www.posthistorisk.no

Webredaktør: Jan Lauridsen

E-post: janlauridsen45@gmail.com

Noen linjer fra redaktøren:

Ikke bra nok?

«Jeg skriver ikke bra nok» er det beskjedne uttrykk noen av selskapets medlemmer svarer med, når redaktøren spør om bidrag til Budstikka.

Det må være en spesiell form for beskjedenhet. Alle selskapets medlemmer har dype kunnskaper innen sine egne samleområder. Alle medlemmer «brenner for» et eller annet. Egentlig burde ikke redaktøren behøve å be noen skrive. Sommeren har vært varm mange steder i landet og jeg godtar det som en kollektiv unnskyldning for at min fysiske postkasse eller innboks for e-post *ikke* har vist så mange «frivillige» bidrag som jeg hadde ventet meg,

Det meste i dette nummeret er «frivillig stoff». La det fortsette slik at stoff blir skrevet og sendt inn. Uten stoff fra skrivende medlemmer, kommer ingen til å lage medlemsblad i fremtidens posthistoriske verden. **Som pensjonist har jeg tid til å formgi og redigere Budstikka**, men jeg har ikke lyst til å gå tiggergang for bidrag. **Det jeg kanskje har evner til, er å bearbeide bidrag som forfattere ikke synes de får til bra nok. Sammen kan vi lage artikler bra nok.** At du tror du mangler formuleringsevne, er ingen god unnskyldning. **Materiale som kan bli godt Budstikka-stoff, har alle medlemmene.**

Per Erik

Redaktørens applaus

går til de bidragsytere som gir oss andre sine «bilder» fra norsk posthistorie i dette nummeret. Redaktøren er glad for at dette nummeret har *stoff fra fem århundrer* og derved til gangs er allsidig.

Knut Arvang, selv redaktør av andre tidsskrifter, hadde laget stoff som «passet bedre i Budstikka» og kom med bladets lesverdige hovedartikkel. Han skriver om post fra Maud-ekspedisjonen som brukte lang tid «hjem». Men skuta brukte enda lengre tid, før nå i midten av august 2018, komme hjem til Asker. Hundre år gammel posthistorie er faktisk dagsaktuell.

Fremtidens posthistorie ?

Budstikka fikk selvsagt invitasjon til presentasjonen av Posten Norges fremtidige postbud i Arendal 14.8.2018.

Om dette virkelig blir en historisk dag for posten i Norge, vil neste generasjon posthistorikere få vite. Vi får vite at i høst blir denne roboten satt inn i prøvedrift.

Vi får også vite at Posten Norge her har **verdenspremiere for postdistribusjon av denne typen..**

På bildet ser vi konsernsjef **Tone Wille** i Posten som skrev det historiske brevet og samferdselsminister **Ketil Solvik-Olsen** som kunne hente det ut fra verdens første selvgående brev -og pakkebot.

Dette er et ekte postgått FDC, også uten dagsnytt frimerke.

Noe som er virkelig interessant, er at **Posten Norge viser at man har tro på at det fysiske brev skal overleve** i mange år.

At posten også tar sikte på å erstatte en del av sine medarbeidere (les : *postbud*) med roboter i løpet av de nærmeste årene, er underforstått. I forbindelse med lanseringen av roboten, ble det sagt at den skal erstatte «postkassene».

Det er langt lettere for Posten å fremheve dette, enn å si at de skal kaste mennesker ut av arbeidslivet.

I den digitale verden sender Posten en kode i en SMS for å gi beskjed om at du kan hente den fysiske posten din i den mobile postkassen når den kommer til din adresse. Statsråden fikk en slik kode og brukte den i Arendal.

Budstikka spår ikke om fremtiden, vi vet bare at **Posten aldri blir det den en gang var**. Heller ikke samfunnet ellers.

Lederens hjørne

Høstsesongen står for døren. En spennende tid for venner i posthistorien. Hva dukker opp av spennende posthistoriske objekter på de store auksjonene? Noe fra hjemstedet, eller noen uvanlige stempler og annulleringer som kan fortelle oss noe av posthistorisk interesse? Jeg er spent og jeg gleder meg.

For et par år siden leste jeg i NFT en omtale av et objekt som ble solgt på en av våre hjemlige auksjoner og som fikk meg til å skrive et elektronisk brev til 'anmelderen' og min gode venn samme høst. Brevet har jeg hentet fram fra out-boksen min med ønske om at noe tilsvarende vil dukke opp fra samleområdene dere har under høstens møter og auksjoner:

«Hei Finn.

Det stunder mot auksjon og jeg regner med å se deg om et par dager!? Jeg leste i NFT at du ble litt forbauset over prisen på **håndannulering Sollien 21-7-82** på et 5 øres brevkort på Skanfil-auksjonen sist. Jeg må bare bekjenne at jeg er den heldige eier av dette objektet. Grunnen til at jeg kjøpte objektet var ikke bare den uvanlige og svært sjeldne håndannuleringen, men like mye p.g.a. personen som sendte kortet, nemlig kjemikeren Cato Maxmillian Guldberg (se **Guldbergs annotering i blekk 17/7-82 på framsiden av kortet**).

Guldberg er en av de store i norsk vitenskapshistorie. Sammen med Peter Waage ble han verdensberømt for å ha utredet massevirkningsloven, - en fysikalsk kjemisk naturlov som beskriver farten på en kjemisk reaksjon og viser at denne kommer i likevekt når farten på reaksjonen mellom utgangsstoffene er lik farten på reaksjonen mellom produktene. Hadde C. M. Guldberg levd noen år senere ville han ganske sikkert ha fått nobelprisen i fysikk!.

Guldberg satt i styret for landets jernbaner fra 1874-1883 der han møtte jernbanedirektør Pihl og de ble gode venner. I 1879 kjøpte professor Guldberg Sør-Nesset gård i Sollien ved Atnasjøen og var vel nærmest den eneste som bodde der - sammen med familien - på denne tiden. At Sollien poståpneri ble opprettet i januar 1875 og først fikk stempel i 1883; at brevkortet er det eneste jeg har sett med denne håndannuleringen; og at friluftsmannen og rypejegeren Guldberg var venn med

jernbanedirektør og rypejeger Carl Abraham Pihl er også interessante momenter i den sosiale posthistorien rundt forsendelsen. Derfor kjøpte jeg objektet! For øvrig bør nevnes at adressaten Carl Abraham Pihl var bestefaren til bypostsamler og katalogutgiver Carl A. Pihl med samme navn. Men dette og andre mer fundamentale spørsmål om livet kan vi kanskje snakke mer om i hyggelig lag til helgen!?

Med beste hilsener Trond».

Ellers har jeg ikke sluttet å fortviles over den reduserte postombæringen vi har i vente i årene som kommer (se min leder i forrige nummer). Det var ille nok å tilpasse seg alle lørdagene fri for post! For å ha dokumentert en gang for alle at alt var så mye bedre før – i alle fall i hovedstaden - har jeg denne gang – i tillegg - funnet fram et postkort stemplet i Kristiania 25-9-12. 10-11F, sendt til Frk. Anna i Maridalsveien 37, 3 etg. med følgende tekst:

«Kjære Annik! Det blir ikke noget af at jeg kommer op til Dig i aften for jeg skal gaa paa et møte. Jeg haaber at Du ikke blir lei for det. Men om fredag vil jeg gjerne komme hvis det ikke er ubeleilig for Dig da. Hilsen til alle.

Din hengivne tante Teresa.»

Trond

Det er i år 100 år siden Roald Amundsen la ut på ekspedisjonen med polarskuta "Maud". Det er også 90 år siden Amundsen forsvant. Noe av dette vil i høst bli markert på Filos 2018 – en utstilling som holdes i Håndverkeren i Oslo i oktober, sammenfallende med Frimerkets Dag. Utstillingen er et samarbeide mellom Oslo Filatelistklubb, Sentrum Filatelistklubb og Posten. Posthistorisk er det flere historier fra "Maud"-ekspedisjonen som kan berettes. Min favoritthistorie er fortellingen om de tre brevene til dr. Arnfinsen i Trondheim

I min Roald Amundsen samling har jeg tre brev jeg for mange år siden fant i et antikvariat i Oslo. Det spesielle med dem, foruten at de har tilknytning til Roald Amundsen og en av hans ekspedisjoner, er at alle tre er sendt til samme mottaker med års mellomrom. Og historien bak er ganske dramatisk.

Maud-ekspedisjonen

I 1918 dro Roald Amundsen ut på sin tredje— og siste — ekspedisjon til sjøs. Første verdenskrig hadde i flere år satt en stopper for hans utferds- og forskertrang. Han hadde som kjent "erobret" både Nordvestpassasjen med "Gjøa" (1903-06), og Sydpolen med "Fram" (1911-12). Helt fra han vendte tilbake fra Antarktis i 1912, hadde han planer om en ny ekspedisjon med "Fram" mot nord.

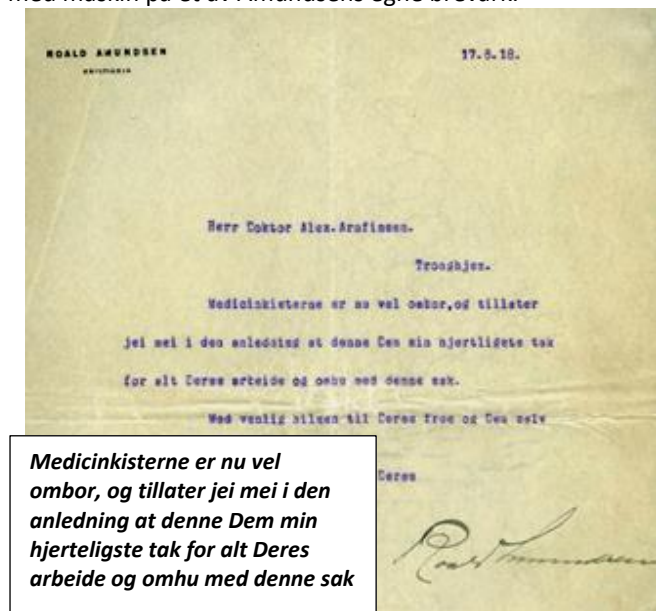
Men planlegging og å sikre økonomisk grunnlag for en ny ekspedisjon tok sin tid, og i mellomtiden ble "Fram" nedrigget og lagt i opplag i Kristiania. Utbruddet av første verdenskrig satte en foreløpig stopper for planene, men Amundsen arbeidet hele tiden med tanke på å gjennomføre en slik ekspedisjon så snart det lot seg gjøre.

Hans hovedmål med ekspedisjonen var å la seg fryse inne i isen etter mønster av Nansens ferd med "Fram" mot nord. Tanken var å drive med isen tvers over polbassenget til Nordpolen, og samtidig drive geofysisk vitenskapelig arbeide og forskning. Som vanlig hadde han økonomiske problemer før start. Og som vanlig greide han etter hvert å reise den nødvendige støtte i form av penger og materiell fra en rekke personer, organisasjoner og firmaer. På Amundsens liste over bidrag av materiell, står blant annet oppført:

Medicinkister fra provisor Wang og D. Arnfinsen, Trondhjem
Det er korrespondanse omkring medisinkistene jeg har i min samling, og vil fortelle om

Det første brevet

Det eldste av de tre brevene er datert i juni 1918 og skrevet med maskin på et av Amundsens egne brevark.

Medicinkisterne er nu vel ombor, og tillater jeg meg i den anledning at denne Dem min hjerteligste tak for alt Deres arbeide og omhu med denne sak

Det er en kjent sak at Amundsen var en dårlig skribent. Han skrev som han snakket, og brevene var fulle av naiv ortografi og direkte skrivefeil – noe som fremgår av dette brevet, som takker Trondhjemslegen for hjelpen med medisinkistene. Det er sannsynlig at det er et av flere lignende brev sendt de forskjellige bidragsytere like før ekspedisjonens avreise.

Reisen mot nord

Da Amundsen planla reisen mot nord, var det meningen han skulle benytte "Fram", som hadde ligget nedrigget etter Sydpolsferden. Men da han besiktiget skuta, var den i så dårlig forfatning at han mente det ikke ville lønne seg å sette den i stand.

Verdenskrigen hadde riktignok forsinket hans planer, men krigen ble ham også til gagn. Amundsen hadde tillatt seg å spekulere i skipsaksjer under krigen, og solgte i riktig øyeblikk mens aksjene fremdeles var på topp, noe som gav en betydelig gevinst, og han kunne nå realisere sine planer.

"Maud" sjøsettes på Volden i Asker 7. juni 1917

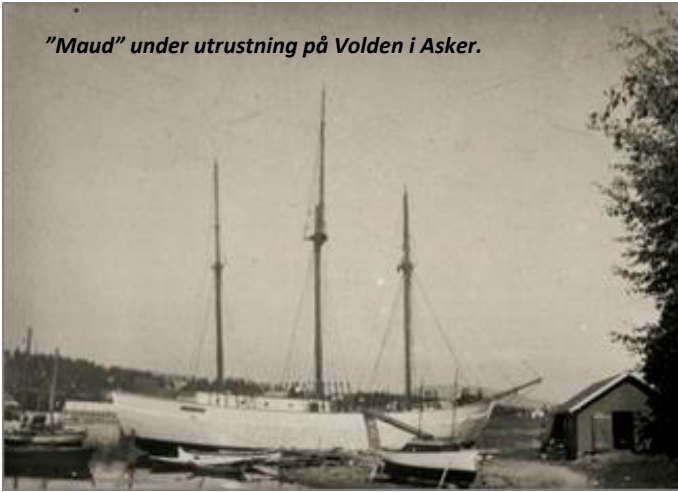
Han lot skipsbygger Chr. Jensen på Volden i Asker bygge et nytt polarskip. Det ble en tremastet skonnert bygget helt av trematerialer. Hun målte 32,6 m i lengden, 12,5 m i bredden og var 4,85 m i dybden. Bygget med det samme runde skroget som "Fram", som skulle sørge for at hun i skruis ble løftet opp på isen i stedet for å bli skrudd ned og knust.

Den 7. juni 1917 ble hun sjøsatt, og med Dronningens tillatelse døpt "Maud". Hun ble utrustet dels i Asker og dels ved Akers Mek. Værksted i Kristiania. Den 8. nov. 1917 kunne hun endelig gå sin prøvetur. Sin første overvintring hadde hun fortøyd under Akershus murer på Kristiania havn.

St. Hans dagen 1918 tok "Maud" og hennes mannskap avskjed med hovedstaden og stevnet nordover. Ekspedisjonsdeltakerne teller ni medlemmer fra starten – herrene Amundsen, Hansen, Knudsen, Rønne, Sundbeck, Sverdrup, Tesslem, Tønnesen og Wisting. Første etappe, etter kort opphold ved verftet på Volden og en stopp i Horten for ytterligere utrustning, gikk til Tromsø og videre til Vardø. Derfra ble kursen lagt mot øst, inn i Barentshavet langs Kolahalvøya og forbi Kvitsjøen mot Novaja Semlja og porten til Karahavet.

"Maud" under utrustning på Volden i Asker.

Vi skal ikke dvele for mye ved "Maud"s ferd østover. Detaljene fra denne spennende og interessante reisen er å finne i Amundsen egen beretning fra ferden. Kort skal det nevnes at det ikke manglet problemer underveis. Både grunnstøtninger, stormer og uvær og svært vanskelige is forhold bidro stadig til å forsinke ekspedisjonen, som etter hvert kom til å ligge kraftig etter det oppsatte tidsskjema. Den 17. august kunne skuta gå inn i Karahavet etter mange dagers venting på at isen skulle gå opp.

Vinteren i isen

Ferden over Karahavet ble heller ingen dans på roser. Uvær ble avløst av tåke, og seilas ble avløst av drift innefrosset i pakkis. Etter en måned hadde "Maud" drevet eller seilt tvers over Karabassenget. Ved Dicksonøya lå det på fastlandssiden en liten landsby og en telegrafstasjon. Hit var det tidligere sendt et større antall oljetønner som Amundsen skulle bunkre når han nådde denne siste utposten av sivilisasjonen på sin ferd mot øst og nord. I tillegg var det sendt i forveien et antall hunder han skulle ta om bord som trekkhunder for den kommende vinteren. Dette hadde skjedd to år før "Maud"s ankomst, og av hundene var det bare åtte igjen da de kom. Men oljen var på plass og ble tatt om bord i skuta. Hundene ble supplert med noen få eskimohunder Amundsen fikk kjøpt i Dickson. Her kom også ekspedisjonens tiende medlem om bord, norsk-russiske Olonkin som var telegrafist på den russiske landstasjonen. Han ble til stor nytte, ikke minst fordi han snakket både russisk og norsk.

"Maud" tok seg etter hvert videre østover langs kysten av Tajmyrhalvøya i Vest-Sibir, og nærmet seg det nordligste punkt på det Eurasiske fastland – Kapp Tsjeljuskin. Kalenderen sa midt i september, og ekspedisjonen lå 13 dager etter skjemaet.

Maudhavn med "Maud" innefrosset i isen

Amundsens plan var å runde Kappet og ta seg et stykke inn i Laptevhavet før han frøs inne for vinteren. Men det viste seg at is forholdene videre østover gjorde det umulig å ta seg lenger den veien før vinteren kom. Det ble bestemt at "Maud" skulle overvintre ved Kapp Tsjeljuskin, hvor de fant en bukt og ankret opp ca. 20 n. mil fra nordspissen av neset. Bukten ble døpt Maudhavn, og der frøs skuta langsomt fast i den tiltagende vinter isen.

Landet de hadde ankret opp ved var øde og forlatt, bare få ganger tidligere besøkt av mennesker, og da bare langs kyststrøpen. Landet innenfor var inntil da uoppdaget. Amundsen bestemte seg for at ettervinteren og våren skulle brukes til sledeferder innover Tsjeljuskinhalvøya.

De første vintermånedene ble stort sett tilbrakt om bord, mens vintermørket varte. Det manglet ikke på sysler, utstyr skulle vedlikeholdes og repareres, vårens ekspedisjoner skulle planlegges og tusen ting skulle ordnes før dagslyset igjen viste seg over horisonten. På land satte de opp et observasjonstelt for magnetiske og astrologiske målinger. Senere bygget de også en beskjeden hytte av skiferstein. Ekspedisjonen hadde fått sin vitenskapelige stasjon i Maudhavn.

Vinteren gikk fort, og utover våren og forsommeren foretok ekspedisjonens deltakere flere betydelig sledereiser innover land og utover isen til nærliggende øyer. Dette ble gjort mens de ventet på at sommeren skulle få slik tak på isen at den gikk opp og de kunne seile videre østover. Disse turene varte fra 1-2 dager opp til over en uke. Dette var oppdagelsesferder hvor det inngikk karttegning, meteorologiske, oseanografiske, astrologiske og magnetiske målinger og undersøkelser, og de var suksessrike i så måte.

Men "Maud"s videre ferd tegnet ikke til å bli noen suksess. Is-situasjonen var usedvanlig vanskelig sommeren 1919, og snart innså Amundsen at han måtte se i øynene muligheten for nok en overvintring i Maudhavn, uten å komme videre.

Det andre brevet

Med utsikt til å bli innefrosset i isen ved Kapp Tsjeljuskin nok en vinter, måtte Amundsen revurdere sine planer betraktelig. Det syntes ikke lenger mulig at "Maud" kunne ta seg inn i drivisen og la seg drive over polhavet. Det måtte heller bli et forsøk på å ta seg gjennom langs Sibir kysten mot øst, for på den måten å ha seilt igjennom Nordøstpassasjen. Dette kunne ta så lang tid at mye av det allerede innsamlede materialet ville være "gammelt" når det en gang ble lagt frem for offentligheten i Kristiania. Han måtte ta en avgjørelse, og

jeg siterer i utdrag fra hans egen beretning om "Maud"-ferden:

"Allerede i vinter kom jeg på den ide, at jeg om mulig ville søke å få sendt hjem alle våre vitenskapelige resultater. Materialet er både stort og godt, og det er så sin sak å ta dette med inn i polarbassenget på en flerårig drift. Det kan både bli mistet og ødelagt på annen måte. For å oppnå dette måtte to mann avses.

I den anledning henvendte jeg meg til Tessem, som den jeg fant ville passe best til en slik jobb."

Den 17. august skriver Amundsen i sin dagbok:

"På mitt spørsmål i går kveld om hvem som ville følge Tessem sydover, meldte Knudsen seg, og jeg tok imot hans tilbud".

Det var dermed avgjort hvilke to ekspedisjonsdeltakere som skulle være Amundsens postbud hjem til Norge, mens skuta og det øvrige mannskap ble liggende i isen, eller tok seg videre mot øst. Et omslag i været som ga hele atten varmegrader i luften, tok til å tære på isen så muligheten til å komme videre straks var tilstede. Allerede dagen etter overstående dagbok notat ble Tessem og Knudsen satt på land med alt sitt utstyr.

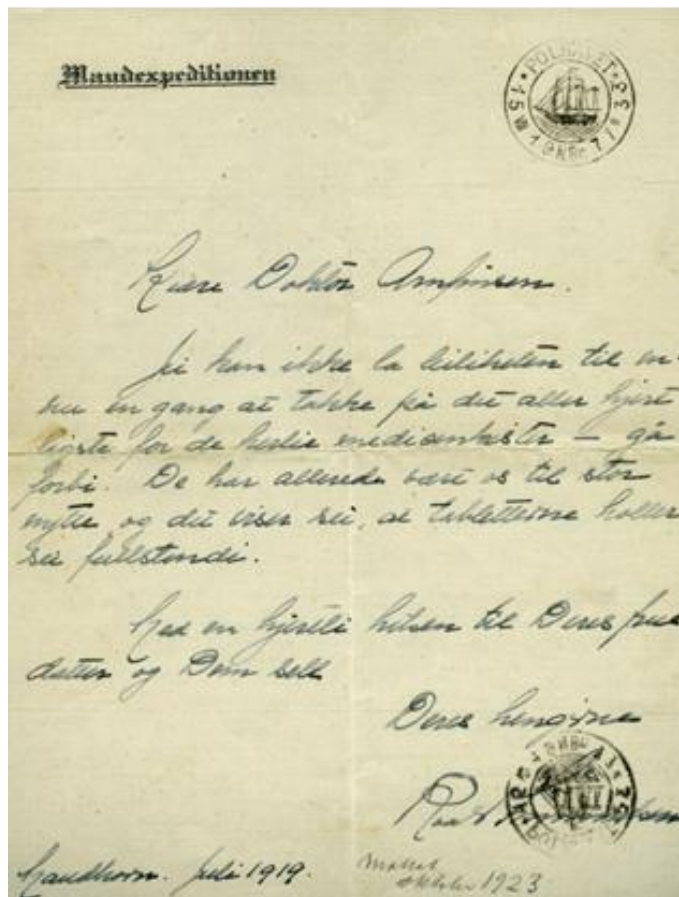

Slik så det ut når en sledeekspedisjon la ut på tokt fra "Maud". Og omtrent slik så det vel ut da Tessem og Knudsen ble satt i land for å dra hjemover.

Planen gikk i korthet ut på at de to karene skulle vente på land til det igjen la seg snø over det golde, steinete og ugjestmilde landskapet som tundraen her oppe utgjorde.

Med hundespenn skulle de ta seg de ca. 900 kilo-meterne over Tajmyrhalvøya tilbake til telegrafstasjonen i Dickson. Derfra skulle de pr. trådløs underrette verden om "Maud"s foreløpige skjebne, og skaffe seg skipsleilighet hjem til Norge.

Turen burde være en enkel reise for de to vante og erfarne polarfolkene. Med seg fikk de foruten proviant og utstyr for turen, flere pakker med vitenskapelige rapporter og post, godt pakket i vannett stoff. I posten lå det blant annet brev fra ekspedisjonens medlemmer til familie og venner. Amundsen hadde skrevet til noen av sine forbindelser. Mitt andre brev fra Amundsen til dr. Arnfinsen i Trondhjem var blant disse – skrevet for hånd og datert Maudhavn i juli 1919. Et notat nederst på brevet "Mottat oktober 1923" er skrevet med en annen håndskrift. (Muligens av Amundsens bror Leon, eller av doktoren selv)

"Maudexpeditionen

POLHAVET 15 VIII 19

N.Br. 77° 33'

Amundsen skriver i brevet:

"Kjære Doktor Arnfinsen.

Jeg kan ikke la leiligheten til ennu en gang at takke på det aller hjerteligste for de herlie medicin kister gå forbi. De har allerede vært os til stor nytte og det viser sei, at tablettene holder sei fullstendi.

Med hjerteli hilsen til Deres frue, datter og Dem sell.

Deres hengivne

Roald Amundsen

Maudhavn, Juli 1919

(Mottat oktober 1923)"

Tessem og Knudsen

Peter Tessem var født i 1875 i Nord-Trøndelag. Han var skips-tømmermann av yrke, og hadde seilt ute mesteparten av sitt voksne liv. I 1903-05 var han med på en ekspedisjon som med utgangspunkt fra Frans Josefs land forsøkte å nå Nordpolen. Hans dyktighet og gode sjømannskap på den turen innbrakte ham et inngravert gullur. Tessem bodde og arbeidet i Tromsø da han i 1918 mønstret på "Maud".

Paul Knudsen var hele fjorten år yngre enn Tessem (f. 1889), men lå ikke langt etter i dyktighet og erfaring. Han hadde seilt som kokk og matros på seilskuter til både Sør- og Nord-Amerika og Afrika. Han var idrettsmann, en dyktig svømmer og skiløper, og hadde vært med Otto Sverdrup på en unnsetningsekspedisjon i 1914-15, nettopp til Tajmyr hvor de nå befant seg. Han hadde styrmannsskolen og kunne navigere, og han var en dyktig sledebygger og hundekjører.

At Knudsen var et bra valg som Tessems ledsager bekreftes av at Knudsen var med Sverdrup i 1915 og la ut tre forsynings-depoter langs den ruten de nå måtte ta til Dickson.

Dette medførte at de to sledefarerne kunne dra av sted fra Maudhavn med lettere sleder og mindre forsyninger, og supplere fra depotene underveis.

Peter Lorentz Tessem

Paul Knudsen

Det var to særdeles skikkede karer som la ut på den lange ferden over tundraen mot sivilisasjonens utpost lenger syd. Amundsen skriver da også et sted:

"De to (Tessem og Knudsen) er gamle prøvede sledekjørere, og menn av et rolig og fornøytig gemytt som aldri vil tape hodet. I bedre hender kunne ikke denne oppgaven vært lagt".

Han skriver videre at turen til Dickson vil være relativt lett og ufarlig, og er gjort unna på forholdsvis kort tid. Den "lette og ufarlige turen" skulle gå nesten tusen kilometer i et ugjestmildt landskap i polarmørke. Med bare stjerneskinns og litt nordlys som lyskilder, og med sterke magnetiske utslag på kompasset så nær polen som gjorde all navigering høyst usikker. I tillegg fantes det ikke skikkelige kart over området. Hyppige snøstormer og temperaturer ned mot 40-45 kuldegrader gjorde ikke reisen lettere.

Men de to tok på seg denne for Amundsen så viktige oppgave uten å mukke. (Kanskje de så en mulighet til å komme hjem relativt snart fremfor å være innefrosset i isen i et ukjent antall år fremover om bord i "Maud"?). I alle fall stilte de lojalt opp for den oppgaven de ble pålagt.

Det siste glimt av Tessem og Knudsen i live, da de vinker farvel til "Maud" i det skipet forlater Maudhavn. Bildet tatt fra "Maud"s dekk.

Da "Maud" i slutten av august kom løs fra isen og seilte av sted, sto de to sledefarerne igjen på stranden og vinket farvel. De måtte selv vente helt til oktober før de kunne legge av sted – på et riktig dårlig sledeføre. I målehytten på stranden i Maudhavn etterlot de seg et brev som fortalte hvem de var, når de dro derfra og hvorfor.

Forsvunnet i ødemarken

Da "Maud" seilte vekk, var det det siste noe menneske så av Tessem og Knudsen i live. På sin vei mot det fjerne Dickson skjedde det noe som fortsatt er et mysterium. De kom aldri frem til målet.

Det er klart at begge omkom underveis, men hvorfor og hvordan er ikke kjent. Ei heller nøyaktig sted for dødsfallene. De første indikasjoner på at noe var galt, fikk en først året etter, da to av Amundsens menn tok seg frem til en russisk radiostasjon lenger øst for Maudhavn hvor de hadde overvintret. Ved hjelp av de lokale myndigheter lyktes det nordmennene å få radiokontakt med hjemlandet via en stasjon i Amerika. Melding ble sendt om Tessem og Knudsens ferd, påbegynt høsten før. Hadde noen i Norge hørt noe fra dem? Men i Norge visste en ingenting. Først nå fikk de høre om sledeferden til de to. Amundsen så foreløpig ingen grunn til engstelse. I sin dagbok skriver han 15. juni 1920:

"Meddelelsen om at ingen har hørt noe fra Tessem og Knudsen, kan bare forklares ved at telegrafene i Dickson ikke er i virksomhet".

Men der tok han feil, de to nordmennene var ikke kommet frem til Dickson. Regjeringen i Norge bestemte seg raskt for å sende ut en lete ekspedisjon etter de to, etter å ha mottatt Amundsens telegram. Fangstskuta "Heimen" med fører Lars Jakobsen ble sendt til Dickson for å gjøre undersøkelser om de forsvunne nordmenn. Han skulle med sitt fartøy gå nordover langs kysten av Tajmyr og lete etter spor etter de savnede. Men tung is stoppet ferden, og "Heimen" måtte overvintre i Dickson.

Fra Norge fikk Jakobsen instruks om å leie hunder eller reinsdyr som trekraft for en redningsekspedisjon over land i stedet. Det lokale russiske administrasjonskontor ble av den russiske regjeringen bedt om å bistå Jakobsen.

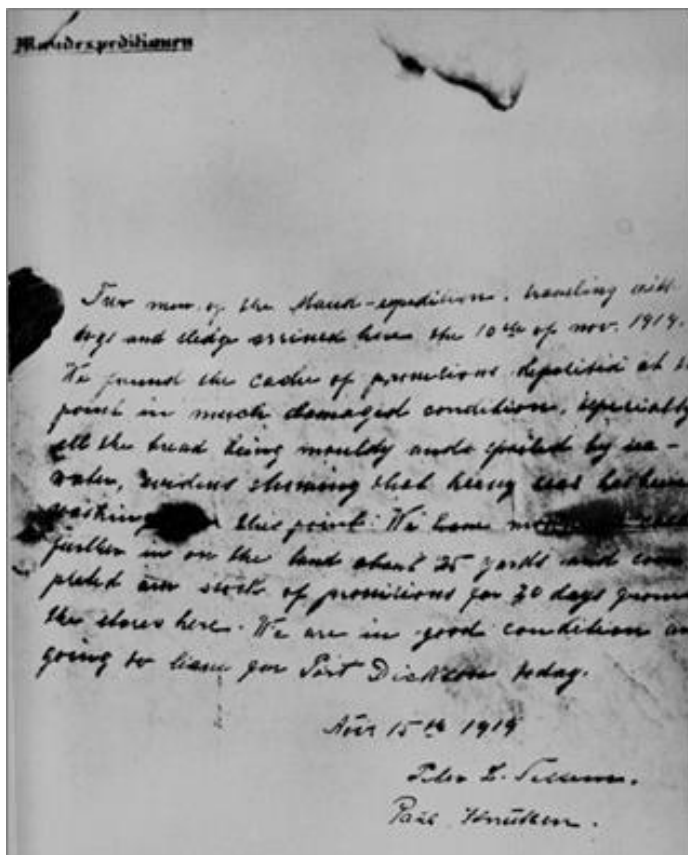
Slik gikk det til at en ekspedisjon ledet av russeren Begitsjev, med Jakobsen og hans tolk og reisefelle Alfred Karlsen som eneste norske deltakere, og med nærmere 500 reinsdyr som trekraft, la ut fra Dickson i juni 1921.

Kaptein Jakobsen på "Heimen", som var med på to leteaksjoner i 1921.

Spor etter de forsvunne nordmenn

Etter nesten to måneder underveis kom redningsekspedisjonen til Kapp Wild, hvor det siste av de tre depoter Tessem og Knudsen skulle proviantere fra, skulle ligge. Ved depotets merkevarde – satt opp i 1915 av Sverdrup og Knudsen, fant de et brev med en beskjed fra de to "Maud" karene, skrevet på engelsk.

Av det gikk de frem at de hadde passert stedet med hundespenn midt i november 1919, og hadde forsynt seg med proviant for 20 dager fra depotet, før de fortsatte mot Dickson. Stedet hvor depotet lå er omtrent halvveis mellom Maudhavn og Dickson.

Kopi av brevet som ble funnet i depotet

Med visshet om at de to nordmennene hadde passert her i god form, kunne Begitsjev og kaptein Karlsen snu den 30. juli 1921, og konsentrere letingen etter de to på de nærmere 500 kilometerne mellom depotet og Dickson. De bestemte seg for å undersøke alle nes og bukter på tilbakeveien grundig. Allerede 10. august fant de spor – rester etter en leirplass og et bål. I bålet lå det flere patroner til norskbygd Krag-Jørgensen gevær, så det var ikke tvil om at det var Tessem og Knudsens leir de hadde funnet. Sporene viste også tegn på at en av de to hadde omkommet på dette stedet, da knokkelrester i bålet så ut til å stamme fra et menneske. Men hva hadde skjedd?

”Vi antok at disse knoklene var rester etter en av de to vi lette etter” skrev Begitsjev i sin rapport senere.

”De to må ha kommet inn i denne bukten, der en av dem har dødd. Den andre har tydeligvis valgt å brenne liket på bålet for å hindre at det ble slitt i filler av ville dyr”.

Men var det Tessem eller Knudsen de hadde funnet? Det fikk en ikke svar på. Knoklene ble begravet på stedet, og de få gjenstandene som ble funnet ble tatt med da de fortsatte mot Dickson.

Ekspedisjonens deltakere var nå temmelig slitne og i dårlig forfatning, og de ga opp alle former for videre organisert leting. De måtte nå konsentrere seg om sin egen situasjon i forsøk på å komme mest mulig helskinnet tilbake til sivilisasjonen. Det ble en tung ferd, men i begynnelsen av oktober var redningsmennene igjen tilbake blant folk.

”Heimen” hadde for lengst gitt opp å vente på sin kaptein, og hadde avgått mot Norge for ikke å fryse inne enda en vinter i Dickson. Jakobsen og Karlsen måtte ved hjelp av hunde- og reinsdyrtransport, og senere med tog komme seg til Norge på egen hånd via Moskva.

Utsnitt av kart som viser ”Maud”s reiserute fra Norge til Maudhavn ved Kapp Tsjeljuskin (og videre etter at Tessem og Knudsen hadde forlatt skuta).

Sommeren 1922 finner vi Begitsjev som veiviser for en geografisk/geologisk ekspedisjon ledet av russeren Urvantsev, i de samme områder som leteaksjonen det foregående år hadde passert, men adskillig nærmere Dickson enn fjorårets funnsted av en leirplass. Etter at de en dag hadde slått leir på en strand ved et elveos bare 90 kilometer fra radiostasjonen, fant ekspedisjonsdeltakerne en rekke gjenstander halvveis begravet i sanden. Og denne gangen var det ingen tvil; dette var ting fra Amundsens ekspedisjon som Tessem og Knudsen hadde brakt med seg.

Den russiske rapporten fra funnet lister opp over tyve gjenstander som ble funnet og tatt vare på. Det viktigste viste seg å være to gjensydde, impregnerte pakker på ca. 2,5 – 3 kg hver. Den ene var adressert til Institutt for jordmagnetisme i Washington, inneholdende vitenskaplige beskrivelser og beregninger. Den andre pakken var adressert til Leon Amundsen i Kristiania. (Leon var Roalds bror, og ekspedisjonens administrator i Norge. Han tok seg av all korrespondanse m.m. mens broren var på tokt.) Innholdet var utenpå pakken beskrevet til å være ”Post, Manuskript, Fotografier, Karter, Skisser”. Her befant altså ”mitt brev” seg, omtalt foran.

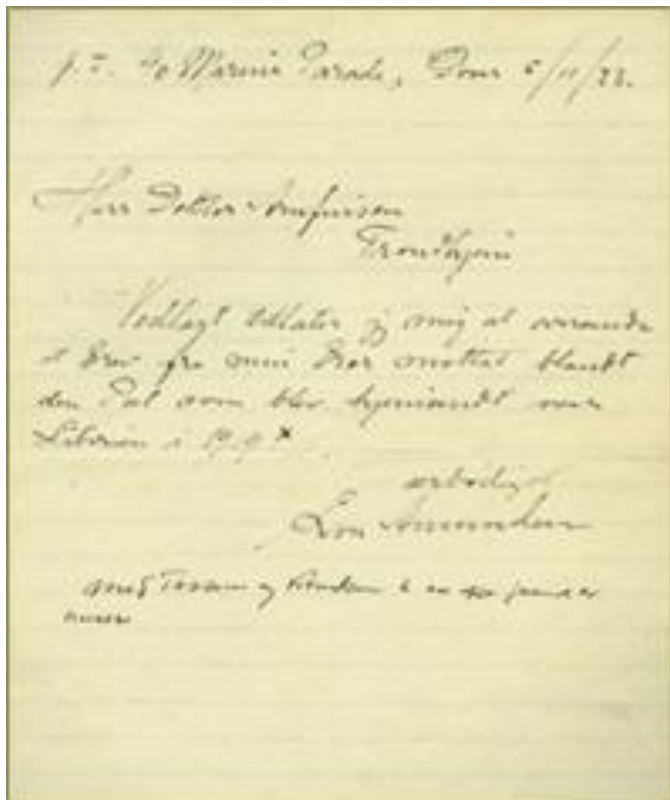
I tillegg ble det funnet almanakker, måleinstrumenter, rester av klær og personlig utrustning, ammunisjon og annet. Gjenstandene ble tatt med og levert med rapporten til russiske myndigheter (og finnes i dag på museum i Russland). De to pakkene ble etter hvert videresendt til adressatene.

Tajmyrhalvøya i Sibir. Langs denne kysten seilte ”Maud” til hun frøs inne i isen. Den prikkede linjen er ruten Tessem og Knudsen skulle ta tilbake til Dickson. De tre kryssene markerer omtrent hvor spor etter dem ble funnet.

Det tredje brevet

Det tredje og siste av mine Amundsen-brev til dr. Arnfinsen er ikke skrevet av Roald Amundsen, men av broren Leon. Han bodde i 1923 midlertidig i England, og skjøt alle Roalds affærer derfra. Dit kom omsider pakken med post sendt fra Russland

Brevet er hånd-skrevet, og han skriver:

"p.t. 40 Marine Parade / Dover 5/11/23

Herr Doktor Arnfinsen, Trondhjem

Vedlagt tillater jeg meg at oversende et Brev fra min Bror mottatt blant den Post som blev hjemsendt over Sibirien i 1919^x

Ærbødigst

Leon Amundsen

^x med Tessem og Knudsen 2 aar efter funnet av russere.

Slik bekreftes ektheten av brevet som har reist den lange postveien fra Sibir til Norge, fra det ble skrevet ved Kapp Tsjeljuskin i august 1919, til det ble mottatt i Trondheim i november 1923.

Etterspill

Bare noen dager etter leiren med alle gjenstandene var funnet, ble det funnet et menneske skjelett på en odde ikke langt unna. Undersøkelser viste at det måtte være den ene av de to bortkomne nordmennene. Det ble antatt at det var Tessem, og at det således var Knudsen som var funnet brent i et leirbål. Skjelettet ble begravet på stedet. Senere ble det reist tvil om det virkelig var Tessem, teoretikere ville ha det til at det var Knudsen som ble funnet på odden.

Mange år senere ble det for øvrig avkreftet at det første liket som ble funnet – knoklene i leirbålet – var en nordmann. Undersøkelser viste at dette var restene etter en deltaker i en forsvunnet russisk ekspedisjon.

Avisen "Pravda" i Moskva støttet i mange år utforskning og kartlegging av områdene i det nordligste Sovjet. Flere sommerekspedisjoner på 1970-tallet forsket på mysterier på

Tajmyr-halvøya, deriblant Tessem og Knudsens forsvinning. Det var da liket i bålet ble avslørt. I 1986 gravde en opp levningene på odden, og fikk bekreftet av tenner og kranieform ved sammenligninger med fotografier, at det virkelig var Tessem som funnet og begravet der. Han ble flyttet og begravet i Dickson, hvor det ble reist en minneste over ham.

Hvor var det så blitt av Knudsen? Det er fortsatt et uløst mysterium! "Maud" fortsatte sin reise i isen i flere år og gjennomseilte Nordøstpassasjen. Amundsen gikk fra borde i 1921. Han hadde nye planer – han skulle fly over Nordpolen. Men det er en annen historie

Kilder:

Amundsen, Roald: **Nordostpassagen**. Kristiania 1921

Arveng, Knut: **Den lange postveien**.

Frimerke Forum nr. 1/1998

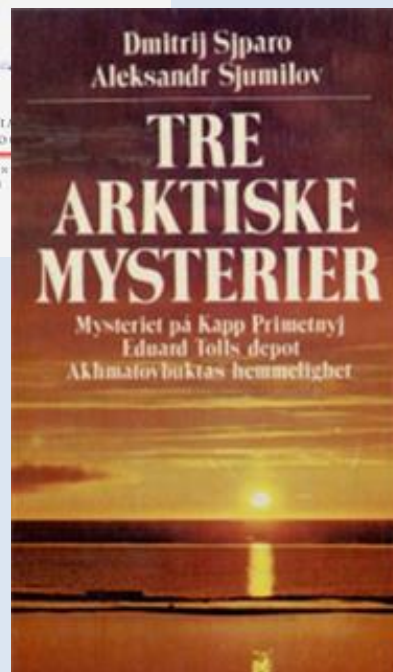
Sjparo, Dimitrij / Sjumilov, Aleksandr:

Tre arktiske mysterier.

Moskva/Oslo 1986

Wikipedia.

Egne notater. Illustrasjoner fra kildene og eget arkiv.

Bøkene er tilgjengelige; lesbare og nedlastbare på Nasjonalbibliotekets hjemmeside <https://www.nb.no>

Frankering med helpostklipp – og Bjørnson/Undset-blokken. Av Arvid Løhre

«Jeg har kommet over et julekort fra 1981 hvor det er limt på en dårlig gjengivelse av et 45-øres Kong Olav-frimerke. Kan det være en forfalskning?»

Jeg fikk dette spørsmålet over telefonen fra en frimerkevenn, og etter noen kontrollspørsmål hadde jeg en viss idé om hva det kunne være. Min teori ble sannsynliggjort da jeg etter hvert fikk dette julekortet i øyesyn. Dette måtte være klipp fra helpost, selv om det bar preg av et forsøk på litt primitiv tagging.

Nå har Tore Haga så sent som i 2017 skrevet et lite stykke om dette temaet. «Helpostklipp som frankering av Tore Haga», som du finner på våre utmerkede hjemmesider, posthistorisk.no. Dette blir derfor bare en videreføring av det han har skrevet. Jeg har også med en aldri så liten korreksjon, se omtalen av Postreglementet 1888.

Klippet fra det nevnte julekortet er på tynt papir i rødt boktrykk, og ingen ordinær offisiell helpost passer. Det må være fra en konvolutt med frimerkepåtrykk, privat helpost. Det blir for tiden arbeidet med katalogisering av privat helpost, og vi vet derfor at det er snakk om hele 11 hovednummer og diverse undernummer/trykninger av dette påtrykket med 45 øre Kong Olav i boktrykk. Det er derfor umulig å si nøyaktig hvilken helpostbruker dette stammer fra, men det er helt sikkert at vi finner kilden til utklippet blant en av de 11 kundene.

SIRKULÆRE NR 6/1882

Den første norske helposten ble presentert slik i Sirkulære nr 32, 1871, datert 16. desember:

Om faa Dage vil der blive udfærdiget Brevkort samt Frimerkeconvolutter, paatrykte et rødt Treskillingsmærke af Udseende som ovenanført. Brevkortene ere trykte paa chamoisfarvet Kartonpapir. Paa Convoluternes Klap er Rigsvaabenet anbragt. Papiret, hvorpaa Frimerkerne og Brevkortene ere trykte, har Vandmærke (Posthorn).

Det skulle gå 10 år fra det første Brev-Kort ble utgitt, til det kom noen bestemmelser om helpostklipp. Et postsirkulære, datert Christiania, 24. mars 1882, kunngjorde følgende enkle bestemmelse som punkt III:

«Frimærker, der ere Udklip af Brevkort, kunne ikke benyttes til Frankering af Breve.»

Dette er presisert i Postreglementet fra november 1888, (Kap. XVII § 12, side 106):

«Udklip af de paa Brevkort trykte Frimærker kunne ikke benyttes til Frankering af Postforsendelser.»

Tore Haga hadde ikke funnet dette i 1888-reglementet, men jo, i det første nytrykket av reglementet etter meldingen i 1882 var det på plass!

Filatelisten Frederick A. Brofos, som har skrevet om dette, kjente heller ikke til reglementsbestemmelsen, fordi han kun kjente til meldingen i 1882-sirkulæret. Der står det bare «Breve», og han spekulerte i om noen av den årsaken trodde det var lov med helpostklipp som oppfrankering på andre brevkort. Men nei, reglementet sa som nevnt «Postforsendelser».

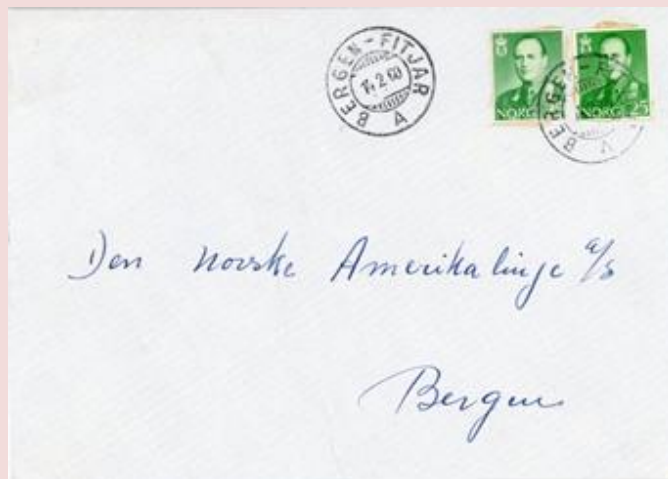
Men det dette derimot viser, er at det ser ikke ut som det var noe formelt i veien for å bruke helpostklipp i perioden fra vi fikk helpost i Norge og fram til den nevnte meldingen kom i 1882. Fra 1872 til 1882 tyder alt på at det ikke var ulovlig å anvende helpostklipp i Norge. Noen som kan vise et eksempel her i Budstikka?

ET FILATELISTISK PAQUEBOT-BREV

Et spesielt, trolig filatelisk brev, er også frankert med rødt, 45-øres Kong Olav helpostklipp. Men i dette tilfellet er det ikke mye tvil om at kilden er et offisielt kortbrev, trolig KB 23. Brevet er stemplet i Reykjavik 17. september 1964. I tillegg til Paquebot- stempel er det stemplet «Frá Svíþjóð»? Men kan det stemme? Oversatt: «Fra Sverige». Ja, kanskje skipet kom til Island direkte fra Sverige, men det må ha vært et norsk skip. Ellers kunne vel ikke Island ha godtatt konvolutten, følgeskrivet osv.? Men filatelister får til mye rart, det har vist seg gang på gang, det. (Jeg kjøpte det hos Sören Andersson & co i 2006 for NOK 61,-).

ET BRUKSBREV, OGSÅ MED MARITIM TILKNYTNING

Det er en konvolutt adressert til «Den Norske Amerikalinje a/s Bergen», og stemplet med skipspostruta BERGEN-FITJAR 14 2 60 (stempelttype SA, litra A)..

Frankeringen er 2 x 25-øres Kong Olav i form av klipp fra et av brevkortene, BK 125 eller 128. Stempelet er heldigvis et av de mest vanlige, gradering 2, så jeg hadde vel neppe særlig konkurranse fra ressurssterke skipspostsamlere da jeg fikk tak i det. Det hele bærer preg av ekte, men feil og ureglementert bruk

MER FILATELI

Dette var kanskje i sin tid en konvolutt som inneholdt et skriftlig bud eller bestilling til F.C. MOLDENHAUER A.S, med postboksadresse i Minde. Konvolutten er ferdig adressert, og påtrykt den vanlige oppfordringen: «Filatelistisk frankering. Bes pent stemplet.» Nå kan man diskutere i det vide og brede hvorvidt oppfordringen i dette tilfelle har blitt etterfulgt. Men det ser ut som om FCM har vært fornøyd, siden det i sin tid ble solgt videre for kr 5,-. I tillegg til 100 øre NK 737 geolog Theodor Kjerulf, er det 75 øre grønn fisk og aks, klipt fra helpostkort. Det skulle tilsi en overfrankering på 50 øre, i følge portosatsene som gjaldt 3.4.76.

BJØRNSON/UNDSET-BLOKKEN

Hva har denne med helpostklipp å gjøre? Signaturen «Argus» i «Frimerker som hobby» nr 4/1982, karakteriserte det som: «- et objekt som svever i grenseland mellom et vanlig miniark og de minneblokkene som er gitt ut i anledning enkelte norske utstillinger.»

De nevnte minneblokkene, de som hadde nytrykk av ellers frankeringsgyldige frimerker OG ble levert ustemplet, hadde et påtrykk om at de ikke var frankeringsgyldige. For eksempel blokk med luftpost 1927-utgaven.

Bjørnson/Undset-blokken kunne leveres stemplet OG ustemplet, og hadde IKKE et påtrykk om frankeringsgyldighet. Men i Sirkulære nr 27/1982, sto det følgende: «De påtrykte frimerkene har ikke perforering og lim og kan ikke brukes til frankering av postsendinger, jf bestemmelsene i Postreglementet kap III § 29 punkt 2 og Reglement for postkontorer C kap III § 29 punkt 2.»

Og HVA sto det i reglementene? Jo, det er det vi kanskje kan kalle «gjenbruksparagrafen», som nettopp også var en videreføring av den da 100 år gamle bestemmelsen om helpostklipp:

§ 29 punkt 1. Frimerker påsatt en postsendning som ikke har vært postbehandlet, og som på grunn av feilskrift e l ikke kan brukes, kan klippes av og brukes på nytt.

Punkt 2. Dette gjelder ikke frankeringsmerker som er trykt på postbrev, aerogram o.l.

Utklipp av merkene var dermed erklært frankeringsgyldige, men kreative filatelister, (er man ikke alltid kreativ som filatelist?), brukte hele blokk som frankering på større rekommanderte brev og andre sendinger som krevde høyere frankeringsbeløp. Med riktig porto, «ekte brukt», ikke bare ordrestemplet!

Men undertegnede lot seg friste til å ofre en blokk, og på utgivelsesdagen postla filatelisten A. Løhre en trykksak med Bjørnson-utklipp til seg selv fra Oslo. Den fikk et pent maskinstempel, og kom fram uten at frankeringen var underkjent.

Filatelisten A. Løhre ville også ha et vanlig bruksbrev, og den påfølgende tirsdagen tok han med seg et brev med Undset-utklipp på jobben. Der trådte postbetjent A. Løhre til, og han nektet å godta frankeringen.

Brevet ble derfor «satt i porto», helt etter reglementet!

Arvid Løhre

Noen detaljer og eksempel på «ekte bruksbrev» på side 12.

Utsnitt fra illustrasjonene i Arvid Løhres artikkel om helsaksklipp på side 10 og 11.

Danske helsagsklipp.

Klipp fra helsaker brukt som frimerker er et av redaktørens egne sære samleområder. Men da skal de være danske — og derfor normalt ikke egnet for å vises i Budstikka.

I Danmark var det offisielt tillatt å bruke klipp innenlands i hele perioden 1. april 1871 – 31. desember 1965. De var også tillatt på utenlandspost 1. april 1871 – 12. januar 1914. (Utglijning skjedde, så på nytt forbudt etter 31. mars 1922.)

Jeg har et stort antall konv./helsaker med frankering og tilleggsfrankering med klipp. Dessverre ingen konvolutter til Norge med klipp som *enkeltfrankering*. Men jeg har dette kortet, postlagt i Nakskov 2. oktober 1905, med bilde fra Ostende, til Bergen (ankomststemplet 5.X.05). Klippet er fra et dansk helsakskort i produksjon 1887-1905 med samlet opplag på rundt 75 millioner. (Brevkortporto til Norge 5 øre 1.1.1886-31.5.1918).

Danmark var visstnok eneste land i verden med slik konsekvent godkjenning av klipp fra helsaker likestilt med frimerker.

Per Erik

Litt mer om Bjørnson/Undset-blokken.

Av Per Erik Knudsen

Da denne blokken ble utgitt og «verden» oppdaget at Norge hadde utgitt en slags frankeringsgyldig blokk, skapte det røre blant internasjonale katalogutgivere. Min arbeidsgiver var på den tiden forlag for Norgeskatalogen. Wennergren-Cappelen ble oppringt fra **AFA, Michel og Scott** som ville vite hvordan **NK** ville behandle blokken nummermessig. Det kunne jeg bare besvare med at det visste jeg ikke - men skulle komme tilbake med informasjoner når jeg visste. I noen år hadde blokken **NK-nummer 918-919 B**.

Noe helt annet og økonomisk viktig for Wenca, var tilleggsarkene til DAVO-album for Norge. Her var en god anledning til å få laget en ekstra side og det gjorde **Uitgeverij DAVO**, etter mitt ønske, for det norske markedet. Vi fikk laget sider, spesielt for Norge, for et antall minneblokker når de bar Postens logo. Det er sannsynlig at også distributører i andre land ble tilbudt siden for Bjørnson/Undset-blokken. Wenca overveide å bruke blokken reklame-messig med å sende gratis blokk med rundt 20000 DAVO-supplementer som vi sendte ut våren 1983. Vi droppet den ideen og sparte mange penger, tjente derimot godt på arkene og på samlere som ikke hadde blokken. God ekstra omsetning å kunne fakturere 20000 ekstra ark med klemlomme.

Brevet nedenfor ble sendt fra Oslo 23.8.1983 til en frimerkesamlende nattportier på «mitt» hotell i Frankfurt. Han hadde flyttet og brevet kom i retur. Det skapte problemer.

Grunnen til et Rek. ekspreszbrev var at jeg håpet at en kollega dette året kunne få overta mitt hotellrom. Det var en tid hvor det under bokmessen krevde kundeforhold og bestilling et år i forveien, for å være sikret værelse på et anstendig hotell.

Da brevet kom retur, måtte jeg ringe en sen kveld. Portieren fikk ikke noe nytt brev men nesten sikkert en blokk.

Ikke det året, men det neste.

Per Erik

Vektporto 50g. 6,00
 Rek. avgift 8,00
 Ekspressavgift 10,00

Her har jeg tenkt å ta for meg et ubrukt portofritt kort. Om man spør hvor det posthistoriske ligger (bortsett fra portofriheten) når kortet ikke er postgått, er min tanke at det må være interessant å se hva som kunne sendes åpent i posten for drøyt 100 år siden.

Personvern var nok ikke det første man tenkte på den gangen. Dessuten gis det her et bilde av tidens sosiale forhold og av ordninger som gjaldt for soldatfamiliers økonomi når forsørgeren måtte på våpenøvelser.

Som det fremgår, var kortet til bruk når det skulle attesteres behov for pengestøtte til en vernepliktigs familie under nevnte omstendigheter. Gjengivelsen av kortet skulle være tydelig nok til at en nærmere redegjørelse for innholdet burde være unødvendig. Riktignok er språket sterkt preget av dansk, men fullt forståelig.

Ved bruk av omstaaende attestskema er at merke. Trang ansees opstaa, naar familien — paa grund av mandens fravær — ikke kan skaffe sig underhold uten at ty til fattigvæsenet eller sælge sine eiendele. Den omstændighed, at familien maa ty til kredit, berettiger ikke ubetinget til understøttelse. Men saafremt gjælden ikke kan ordnes inden rimelig tid og heller ikke uten altfor store ofre, bør understøttelse gives. Om dette er tilfælde, maa være overlatt til atteststederens skjøn. (Forsv. dept. skr. 29/11 05).

Da godtgjørelse er betinget av, at trang for familien er opstaa som følge av forsørgerens fravær i vaabenøvelser, kan intet utbetales, naar familien nyder fattigunderstøttelse før hans reise til øvelserne.

Dette kortet, som er benevnt Skema nr. 264, har trykningsdata "15/11 12 i 25,000 st." og er trykt hos *Drammens Aktie-trykkeri*, fig. 1 og 2. Jeg kan fortelle om ytterligere to kort. Det ene, som ikke har skjemanummer, er trykt hos *Steen'ske Bogtrykeri* i Kristiania. Det er delvis utfyllt, men ikke postgått. Det andre, som er ubrukt, har Schema no. 230 og er trykt hos *A/S Kirschenstein & Co.*, også dette i Kristiania. Ingen av disse har andre trykningsdata enn trykkerinavnet. Disse to har praktisk talt nøyaktig samme ordlyd. Til og med satsen er helt lik for hovedinnholdet, men er ulik for overskrift, tilleggstekst og forside. Det er uklart hvilket av disse to som er eldst, mens det bør være sikkert nok at Skema nr. 264 er nyere enn de øvrige.

Kortet fra Steen'ske Bogtrykeri, fig. 3 og 4, tilhører en bekjent av meg og er gjengitt med hans tillatelse. Schema no. 230 kan jeg ikke vise her, da det tilhører en for meg ukjent person. Det var oppe på en nettauksjon, hvor jeg ble grundig overbudt.

For meg er det åpenbart at det er det militære som har fått disse kortene tilvirket, selv om de ikke er benevnt Militært Tjenestebrevkort. Benevnelsene Schema og Skema er noe vi finner igjen på nettopp de militære tjenestebrevkortene i en periode. Jeg har ikke inkludert de militære tjenestebrevkortene i mitt samlerområde og har derfor ikke gjort noe forsøk på å katalogisere disse. Når jeg har valgt å registrere kortene angående "vaabenøvelse" i min "katalog" over portofrie brevkort, her spesielt skjema kort uten påtrykt avsender, skyldes dette min oppfatning om at de ikke har militære formål, men derimot dreier seg om velferden til vernepliktiges familier. Forøvrig utgjør de bare et lite antall kort i forhold til den nokså omfattende massen av militære tjenestebrevkort.

Hvem skulle bruke disse kortene og attestere for understøttelsesbehov, og hvor skulle det sendes - m.a.o. hvem skulle betale for understøttelsen? Til det siste antar jeg at det måtte være noen med forbindelse til den som forvaltet forsvarsbudsjettet, som var rette vedkommende. Ellers: Egentlig er det vel ikke selvsagt at det var militært personell som skulle stå for attesten. Riktignok var det en underoffiser som foretok den delvise utfyllingen nevnt ovenfor, og kortet var adressert til "2det Linjefeltbatteri". En slik avbrutt utfylling er imidlertid dårlig dokumentasjon.

Fig. 1

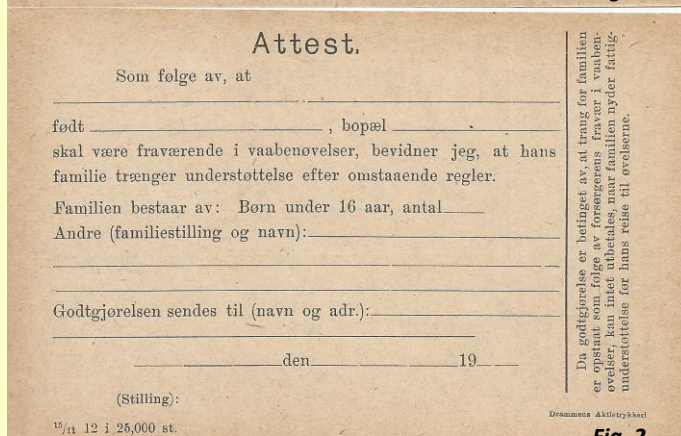

Fig. 2

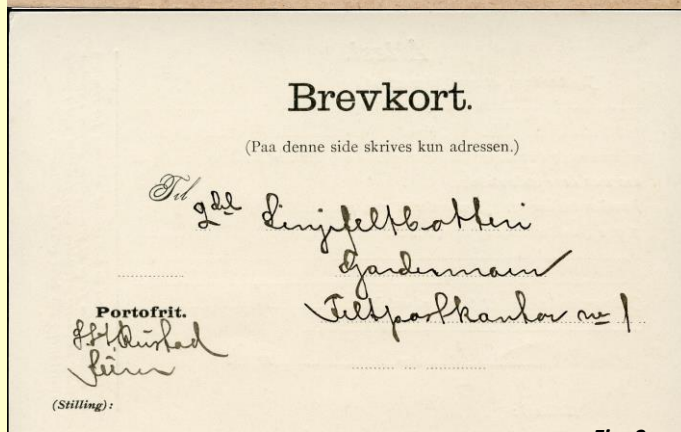

Fig. 3

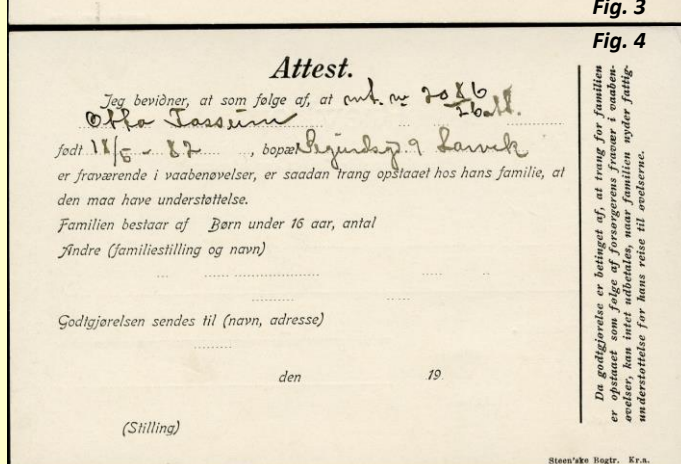

Fig. 4

På en eller annen måte måtte vel fattigvesenet inn i bildet, enten som bruker av skjemaet eller for å fremskaffe de nødvendige opplysningene. Jeg nøyer meg med å peke på spørsmålet. Noe svar har jeg ikke grunnlag for å gi. Skulle noen av leserne ha bedre greie på dette, inviteres til svar, fortrinnsvis som innlegg i Budstikka.

Amerikaposten stjålet. Av Egil H Thomassen

Utvandringen fra Norge til Amerika tok til i 1825, og fra det året og fram til 1930 regner en med at 800 000 nordmenn søkte lykken i *det løfterike landet*. De Forente Stater opplevde stor økonomisk vekst etter borgerkrigen, og et stort behov for arbeidskraft førte da til en innvandringsbølge. Store landområder ble tilgjengelige etter Homestead Act i 1862, en lov som ga adgang til fritt land. Mange nordmenn emigrerte i dette tidsrommet og sendte brev hjem, noe som satte ytterligere fart på utvandringen. Brevene kunne fortelle nytt om familien, inneholde beskrivelse og bilder av farmen, små pengegaver, eller en billett til overfarten for henne som ventet der hjemme.

Det ankom amerikapost til Norge fire ganger i uken omkring århundreskiftet 1900. Vanligvis 6-10 sekker med brev og postkort, men antallet kunne også være opptil 12 sekker og ved juletider 20 sekker. På Kornsjø ble postsekkene overført til Smaalensbanen. Underveis til Kristiania ble posten sortert og i hovedstaden fordelt på lokal post eller på annen transport som øvrige jernbanestrekninger eller båtruter.

Det skjedde flere tilfelle rundt år 1900 hvor et stort antall amerikabrev ble stjålet. I mai 1894 kunne «Posthornet», organ for Det Norske Postmandslag, i en artikkel fortelle at det nylig var oppdaget to tyverier av alminnelige brev, et begått av en postekspeditør ved Kristiania omkarteringskontor og et av en pakker ved Kristiania postkontor. Et stort antall brev var blitt åpnet og ødelagt av tyvene på jakt etter pengesedler, som man erfaringsmessig visste var lagt inn i alminnelige brev for å spare porto. Det var bare amerikabrev som hadde vært aktuelle for tyvene.

En 34 år gammel postekspeditør meldte seg selv for politiet etter at mistanken kom opp. Han tilsto at han hadde åpnet amerikabrev og stjålet sedler og veksler, som han hadde vekslet inn i byens banker.

«Posthornet» var bekymret over etatens renommé og over påstand om at det måtte være «*something rotten*» i postkontrollen, når dette kunne skje i så stor målestokk. Mye av skylden måtte ligge hos avsendere som la penger i alminnelige brev, men også postverkets kontroll med brevsendingene måtte kunne forbedres. «Posthornet» lanserte flere forslag om hvordan tyverier kunne avverges ved bedre kontrollrutiner.

Kontrolltiltak eller ikke, i de påfølgende årene forekom det til dels alvorlige tilfeller av stjalne amerikabrev. Her skal det fortelles seks eksempler på tyverier av amerikabrev i denne perioden.

Del 1

Ved Theatercafeen i Trondhjem var en kveld i mars 1896 en beruset og bråkete gjest blitt kastet ut seks ganger. Da han kom for syvende gang hadde verten fått nok og tilkalt politiet. Mannen ble tatt med til politistasjonen, avhørt og visitert. Han oppga at han het Andreas Stensnæs, var 24 år gammel og ansatt ved Trondhjem posthus. Under visitasjonen ble det funnet et knippe med brev på ham som ikke bar hans navn og adresse. Stensnæs tilsto at han siden september forrige år hadde stjålet ikke-rekommanderte amerika- og innenlandsbrev for å lete etter penger. Han påsto at han bare hadde funnet mindre beløp, til sammen

5 kroner. De brevene han hadde stjålet et halvt års tid hadde han brent i ovnen på sitt losji etter åpning og gjennomspøkning. Ved undersøkelse av ovnen fant politiet rester av brev, og tjenestejenta på stedet kunne bekrefte at hun hadde funnet brevrester ved rengjøring av ovnen. Den tiltaltes påstand om bare ha funnet et mindre beløp lot seg ikke motbevise, men det er å anta at et ukjent antall amerika-brev må ha gått tapt.

Interiør fra Theatercafeen i Trondhjem.

Ved rettsaken 24. mars 1896 ble postbetjent Stensnæs dømt til ni måneders straffarbeide. Ved straffutmålingen ble det tatt hensyn til hans unge alder og lave årsinntekt ved postkontoret.

Del 2

I mars 1895 fikk den da 16 år gamle førstereisgutten Harald Collin et brev om at det var en ledig jobb på postkontoret hjemme i Grimstad, og sammen med den et år yngre Salve Gundersen ble han ansatt der som postbetjent.

Postbåten «Excellencen» ved kai i Grimstad.

Når postbåten D/S «Excellencen» av Arendal ankom byen ved 5-tiden om morgenen, var det postbetjentenes oppgave å hente posten, bringe den til kontoret i Storgaten og sortere den. Snart falt betjentene for fristelsen til å åpne amerikabrev for å lete etter innlagte penger. Brev uten penger limte de igjen og befordret videre. Men var det penger i brevene, oftest sedler varierende fra 1 til 3 dollar, ble disse stjålet og det aktuelle brevet brent på postkontorets kakkellovn. Det kunne dreie seg om 3-4 brev med penger ved hver postsending. De fikk en kamerat til å veksle mindre beløp i Grimstad og dro selv til Arendal for å veksle større beløp.

Grimstad postkontor.

Men det var ikke bare brev som ble brent. Etter hvert begynte det også å brenne under føttene på de to brevåpnerne. Til Grimstad kom det flere brev fra slekt og venner i Amerika med forespørsel om brev og penger som var sendt og ikke besvart. Det ble snart fokusert på de to postguttene. De gjemte vekk en del brev og fikk i all hast ordnet seg skyss til Arendal og derfra med båt til Kristiania.

Vel framme i Kristiania tok de inn hos en «oppvarnings-jente» som holdt hus i en skipslugar. Hun fikk for sine tjenester bl.a. to gullringer. Det hadde nok vært mer enn dollarsedler i amerikabrevene. Etter fire dager i skipslugaren dukket imidlertid politiet opp og gjorde slutt på idyllen. Det var kommet anmeldelse fra Grimstad på grunn av mistanke om posttyveri. Guttene ble anholdt og sendt tilbake til sin hjemby.

I forhørsretten i Grimstad ble saken gjennomgått fra 7. juli til 1. august. De tiltalte var på dette tidspunktet 17 og 16 år gamle. De var foreldreløse og stilte i retten med verge. Guttene tilsto å ha åpnet amerikabrev og stjålet dollarsedler til en verdi av mellom 50 og 100 kroner. Men nærmere undersøkelser og 41 vitner viste at det totale beløpet var omkring 700 kroner. Saken ble alvorligere da det kom fram at de også hadde stjålet og forfalsket en veksler på 200 tyske mark. Pengene var blitt brukt på festing og gaver til utvalgte piker.

Lagmannsretten ble satt i Arendal 15. september 1896. Begge de tiltalte erklærte seg skyldig i grovt tyveri. Forsvareren ba om at det ble tatt i betraktning at det på postkontoret i Grimstad hadde vært en åpenbar mangel på kontroll av de oppgavene de unge guttene var satt til. Dessuten var det ikke noe oppsyn med dem der de bodde. Deres unge alder ga også retten mulighet for å dømme fengsel og ikke straffarbeid. Retten tok dette til følge og dømte guttene til fengsel i 100 dager og 25 kroner i saksomkostninger. De tiltalte vedtok dommen på stedet.

Ved ransaking av Harald Collins rom hadde politiet funnet en koffert med 50 brev. Men det politiet ikke fant var 67 uåpnede brev stiftet fast til en bjelke under veggkledningen i gangen. 85 år senere ble huset i Kirkegaten 29 renoveret og de 67 amerikabrevene kom for dagen.

Funnet fikk bred omtale i dagspressen og 18. mars 1982 kunne Nordisk Tidende i Brooklyn fortelle at en eldre dame i Grimstad hadde kjent igjen et brev sendt fra hennes farmor. Farmoren hadde i sin tid emigrert sammen med sin

mann, men dårlig økonomi hadde tvunget dem til å la to sønner bli tilbake i Grimstad. De hadde heller ikke hatt lykken med seg «over there», men farmoren hadde samlet 4 dollar som hun hadde sendt til den eldste sønnens konfirmasjon. Pengene kom ikke fram.

Spørsmålet var nå om hva som skulle skje med de 67 amerikabrevene. Det var usedvanlig godt bevarte, små, vakre og pent stemplete konvolutter. De kunne bli sendt tilbake til USA, gitt til norske arvinger, postverket kunne beholde dem, museene ville gjerne ha dem som kulturhistorisk dokumentasjon om emigrasjonen eller de kunne bli tilintetgjort. Postdirektoratet hevdet at ifølge loven burde brevene tilintetgjøres. Det endte med at brevene ble deponert i Aust-Agder Arkivet i Arendal.

Med grunnlag i arkivet skrev Erik Aalvik Evensen boka «Amerikabrevene». Den forteller historien om tyveriet og alle de 67 brevene er referert i sin originale skrift og transkribert til vår tids språkdrakt.

Del 3

På Smaalensbanen var postvogna var delt i to avdelinger, en for bankopost og en for vanlige brev. I hver avdeling var det to postekspeditører som sorterte posten. Ble ikke sorteringen ferdig før toget ankom Østbanestasjonen, ble det slitne mannskapet fra toget permittert og nytt mannskap satt i gang med å ferdigstille den usorterte posten.

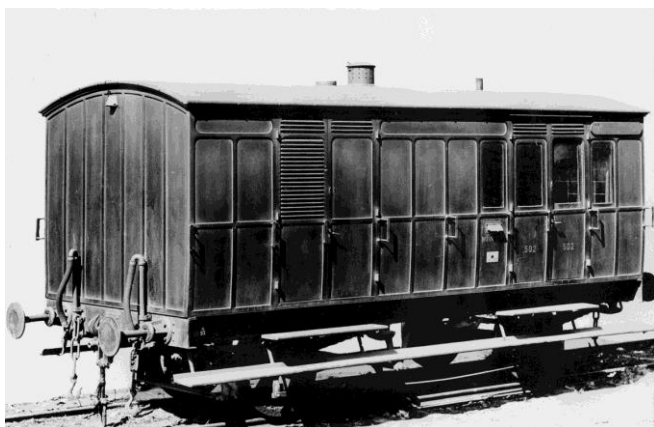
Interiør fra postvogn.

Bestyreren ved omkarteringskontoret ønsket sommeren 1902 å avskjedige en av postekspeditørene på grunn av fyll og uorden. Han fikk ikke medhold, den anmeldte fikk en bot på 10 kroner og fortsette i tjenesten på prøve. Høsten 1903 hadde imidlertid bestyreren fått nok, vedkommende ble avsatt og skulle sendes til sitt hjemsted Bergen. Dette var før Bergensbanen ble åpnet i 1909 og båt var eneste mulighet. To kollegaer skulle følge ham til båten for å sikre hans avreise, men på det aktuelle tidspunktet var han ikke å finne. Den ene postfunksjonæren dro til hans stamkafe i Møllergata, fant ham der og fikk ham på båten.

Den andre som hadde oppsøkt hans hybeladresse og var blitt sluppet inn, fikk seg en gedigen overraskelse. Under sengen var det stablet opp postsekker fulle av brev. Det samme var det i koffertene og vesker i rommet og alt var amerikabrev. Han meldte umiddelbart fra til postkontoret, som igjen anmeldte saken til politiet. Det ble telegrafert

arrestordre til Kristiansand og ved Bergensbåtens ankomst dit ble Olaf Ingebrigtsen anholdt, sendt tilbake til Kristiania og innsatt i varetekt.

Fem dager senere ble Ingebrigtsen fremstilt i forhørsretten, hvor han avga uforbeholden tilståelse. Under sorteringen av amerikabrevne en natt i januar 1902 hadde han fått øye på en dollarseddel i en ødelagt konvolutt. Da hans kollega var over i den andre delen av postvogna, stakk han brevet til seg. Etter en tid begynte han å stjele amerikabrev regelmessig. I begynnelsen bare noen få, men etter hvert en bunke og til slutt hele pakker. Amerikabrevne kom i pakker, i hver pakke var det 100-150 kort og brev i et papiromslag surret med hyssing. Pakkene gjemte han i sin matveske. Tilbake på hybelen ble pakker og brev åpnet på jakt etter sedler. I de fleste tilfellene var det amerikanske dollar, men noen ganger dukket norske kronersedler opp. De amerikanske dollarsedlene vekslet han i byens banker. Han tok bare sedler, anvisninger og sjekker lot han ligge. På hybelen ble det senere bl.a. funnet en sjekk på 22.000 kroner.

Postvogn fra Smaalensbanen

Ingebrigtsen gjorde tjeneste på Smaalensbanen til høsten 1902, og ble deretter overført til omkarteringsavdelingen på hovedpostkontoret. Men han ble ofte sendt til Østbanestasjonen for å overta når sorteringen ikke var ferdig ved togets ankomst. Ved slike anledninger kunne han naske opp til fire pakker av gangen. Ved forhøret anslo han at han hadde stjålet for 12-1500 kroner. Til tross for denne ekstrainntekten brukte han så mye penger på alkohol at han satte seg i gjeld, og ble til slutt oppsagt ved postkontoret.

I forhørsretten i Kristiania i oktober 1903 ble Olaf Ingebrigtsen dømt til to års straffarbeid for grovt tyveri. Hvor mange amerikabrev han hadde stjålet ble aldri klarlagt. Etter opprydding på hybelen ble tallet 9.585 offentliggjort. Men Ingebrigtsen tilsto at han hadde brent en del brev, så det korrekte tallet lå nok rundt 10.000. Avdelingen for ubesørget post satte fire funksjonærer i arbeid på skift for å identifisere og sende brev, og ved utgangen av september var 7.658 postkort og brev ekspedert. Avdelingen regnet med at resten ville bli sendt i løpet av påfølgende uke. Alle brevkort og brev ble stemplet med: «Brevet er forsinket ved underslag av en postfunksjonær».

For ca. 50 brev fant man ikke adressaten. 144 konvolutter måtte sendes tomme fordi innholdet var tilintetgjort. 175 brev eller rester av brev ble funnet uten konvolutt. Det ble

også funnet 10 bankanvisninger og en Amerikabillett. En lykkelig pike kunne endelig reise av sted. Det eldste brevet var fra 18. februar 1902, det siste fra 29. juni 1903.

Postkort med stempel:

«Brevet er forsinket ved underslag av en postfunksjonær».

Hjertelig hilsen fra H. Thomassen,
Fernandina, Florida 5.juli 1902.

Saken fikk store oppslag i de norsk-amerikanske avisene. Nordisk Tidende ga bred dekning og konkluderte med at det eneste lyspunktet i den bedrøvelige affæren måtte være at folk i Amerika nå lærte å ikke sende penger i vanlige brev.

Men der tok avisen feil.

Del 4

Da D/S «Arendal» klappet til kai i Bergen en lørdag ettermiddag i begynnelsen av august 1905 ventet politiet. Det var kommet begjæring fra postkontoret i Kristiansand om å arrestere båtens postekspeditør Müller. Postkontoret hadde over lengere tid hatt mistanke om underslag av beløp som var innlagt i alminnelige brev fra Amerika. I postlugaren ble det funnet to postsekker og en koffert fulle av åpnete brev fra de to siste årene. Postekspeditøren tilsto at han hadde oppbevart og tatt med seg disse brevene hver gang han ble forflyttet.

Politiet beslagla brevene, som etter en rask optelling viste seg å være 1.800 stykker. I forhørsretten ble tallet korrigeret til 2.000. Hvor store beløp som var stjålet ble ikke fastlagt, men de kan ha vært betydelige. Ekspeditøren hadde på seg 56 dollar ved arrestasjonen, det var siste ukes fangst. Müller var 30 år gammel og hadde vært 10 år i postens tjeneste. Han ble dømt til tre års fengsel.

Del 5

Ved Kristiania omkarteringskontor ble pakmester Vilsmo arrestert etter Smaalensbanens ankomst en mandag i mars 1906. Det hadde en tid vært mistanke om at Vilsmo stjal av den alminnelige amerikaposten. Av en sivil politimann og kontorets bestyrer ble han spurt om han hadde bemektiget seg amerikabrev. Han nektet, men ble ransaket og ca. 30 brev kom for dagen. Vilsmo påsto at han hadde funnet brevene gjenglemte i postvogna og tatt vare på dem for å levere dem på kontoret. Påstanden ble tilbakevist av bestyreren som hadde kontrollert at det ikke lå noe igjen i vogna. Ved husundersøkelse hos den arresterte kom det for dagen mye frimerker, men Vilsmo kunne fortelle at han var frimerkesamler.

Pakmesteren nektet i forhørsretten for tyveriene, men indisier som funn av brev på ham og vitnemål om at han hadde vekslet inn amerikanske dollarsedler i en av byens

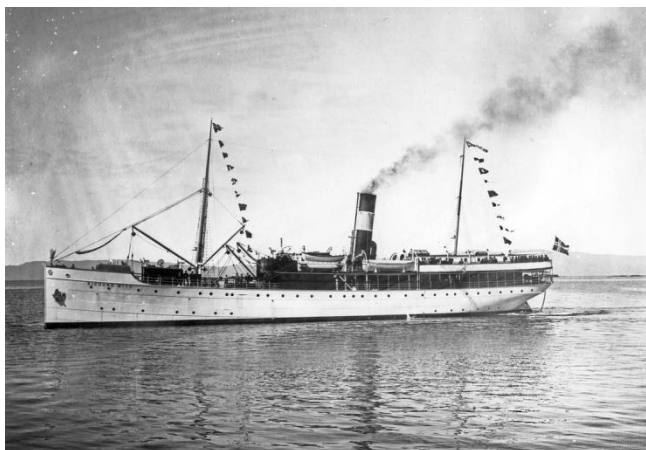
vekselretninger var tungtveiende. Ved lagmannsretten i Kristiania 4. mai 1906 ble Vilsmo dømt til et års fengsel og tap av borgerlige rettigheter for 10 år.

Del 6

Den 11. juni 1913 ble postekspeditør Otto Hemming på hurtigruteskipet «Richard With» arrestert i Trondhjem.

Det var opptakten til en sak som skulle føre til åtte måneder med etterforskning i Norge og Amerika. En tid før arrestasjonen av Hemming hadde det vært mistanke til ham for åpning av amerikabrev, og den utløsende faktoren var at en fisker hadde funnet 18 ødelagte amerikabrev drivende i sjøen 25. april 1913 ved Grønnø i Nordland. Det var kort tid etter at «Richard With» hadde passert. Dagen etter hadde Hemming vekslet inn 22 amerikanske og kanadiske dollar i Tromsø.

Hemming hadde vært ansatt som reisende postekspeditør i Midtre Helgelands postekspedisjon, i kystruta og i hurtigruta på Nordland fra juni 1904 til utgangen av april 1913. I disse årene hadde han gjentatte ganger vekslet inn dollarsedler i ulike banker. Etterforskningen viste at han hadde sendt pengebrev til bankene delvis med falsk navn og ført inn bare en tiendedel av store, overførte beløp i innleveringsprotokollen.

Hurtigruteskipet DS «Richard With»

De innsatte beløpene var så store at de ikke sto i et rimelig forhold til hans inntekt som postekspeditør. Hemming påsto at dette var inntekter fra salg av antikviteter. Han hadde ganske riktig en stor samling antikviteter, med gjenstander «*mang en museumsdirektør kunne misunne ham*». Det reiste spørsmålet om hvordan han hadde hatt midler til å bygge opp en slik samling.

Lagmannsretten ble satt i Trondhjem 24. februar 1914 og pågikk i fem dager. Hemming nektet seg skyldig. Det ble ført 33 vitner, de fleste posttjenestemenn. Rettsaken ble dekket detaljert i de lokale avisene. Dommen ble avsagt 28. februar på grunnlag av indisier: Funnet av amerikabrevene etter at «Richard With» hadde passert, vekslingene av dollar, overføring av penger ved falske innføringer og vitneprov. Med mer enn 6 stemmer ble det avsagt følgende dom: «*Ti kjendes for ret: Otto Kristian Hemming dømmes til fængsel i 2 aar, hvori fragaar for utholdt varetægtaarrest 132 dage. I saksomkostninger betaler han 100 kroner. Derhos taper han sin stilling som postekspeditør og for en tid av 10 aar sin stemmeret og adgang til at oppnaa offentlig tjeneste samt for samme tidsrum retten til at tjenestegjøre i rikets krigsmagt.*

*Otto Hemming i lagmannsretten.
Tegning i Trondhjems Adresseavis.*

Epilog

Amerikabrev fortsatte å forsvinne etter århundreskiftet. Avisoppslagene om Ingebrigtsen-saken hadde gitt uærlige postmenn troen på at det var mye penger i amerikabrevene. Utover i 1920-årene vakte problemet oppsikt i norsk-amerikanske kretser. Ikke bare forsvant brev, men kommunikasjonen mellom slekt i Amerika og Norge ble brutt. Redaktøren for Decorah-Posten hadde foretatt et eksperiment med å sende 18 brev fra Decorah til Drammen. Bare 10 brev kom fram. Saken ble 15. november 1928 slått opp over to sider i Aftenposten. Det ble nødvendig med restriktive postale tiltak. Denne historien og kontrollen som ble igangsatt er fortalt av Arne Eriksen i utstillingskatalogen for den nasjonale utstillingen Bergen Hundre og Filatelistisk Årbok 2012.

Kilder:

Indherreds Posten m.fl. 16. mai 1894
Posthornet nr. 20 & 21, 31. mai 1894
Trondhjems Adresseavis m.fl. 13. mars 1896.
Norges Sjøfartstidende m.fl. 26. mars 1896.
Agderposten 16. september 1896
Erik Aalvik Evensen: «*Amerikabrevene*»
Nordisk Tidende 18. mars 1982
Aftenposten 8. september 1903
Nordisk Tidende 11. september, 1. 8.15. 22. og 29. oktober 1903
Stavanger Aftenblad 14. og 30. september 1903
Flekkefjordposten m. fl. 15. september 1903.
Stavanger Aftenblad og Bergens Tidende 15. august 1905
Stavanger Aftenblad 13. mars og 19. april 1906
Valdres 15. og 24. mars, 5. mai 1906
Aftenposten 27. mars 1906
Hedemarken Amtstidende m.fl. 7. mai 1906
Trondhjems Adresseavis 12. juni og 5. juli 1913, 24. 25. 26. 27 og 28. februar 1914
Morgenbladet 8. januar 1914
Nordisk Tidende 29. januar 1914.
Aftenposten 15. november 1928
Arne Eriksen: «*Kontrollen med amerikaposten*». Filatelistisk Årbok 2012

Som Odd Børresen sang i sin vise: «Noen ganger er det helt all right», - noen ganger dukker det opp objekter som virkelig gjør susen. En god venn tilbød meg å kjøpe et brev, og det ble etter hvert i mitt eie, og selvsagt har det med hjemsted å gjøre.

Romsdal og Molde, ikke minst, var på begynnelsen av 1800-tallet ganske så religiøst. Edvard Hoems bøker om «han Nesje» og forholdene på Nord-Vestlandet litt lengre ut på 1800-tallet er veldig beskrivende i så måte.

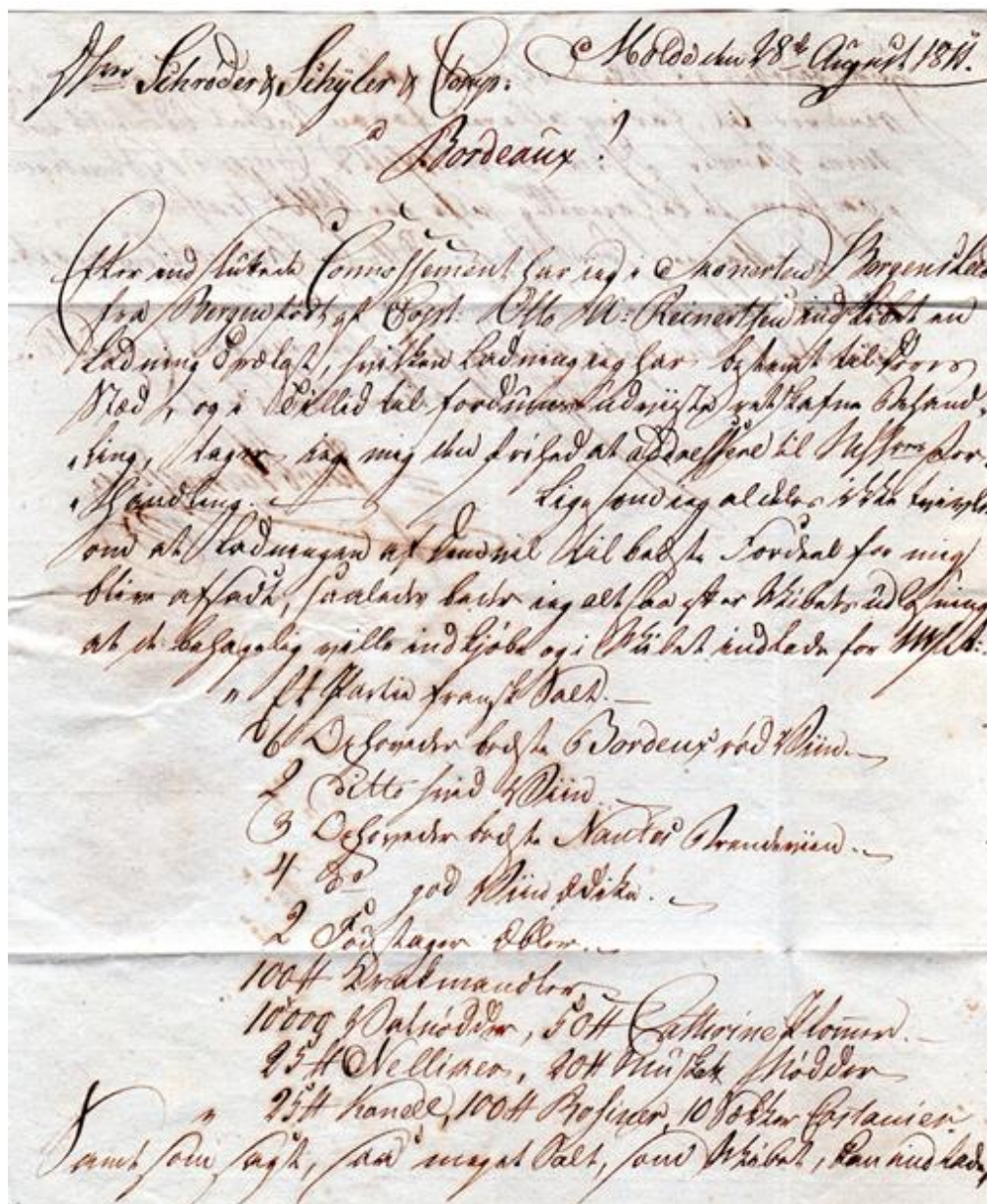
Utvandringen til Amerika og tiden da dette foregikk er behørig behandlet med bøkene «Slåttekar i Himmelen» og «Bror din på prærien», og jeg kjenner godt igjen min egen slektshistorie. Drukkenskap og fattigdom var den vanlige «synden», og derfor kan det være morsomt å få et lite innblikk i et gammelt brev fra 1811. Det kopierte brevet er sendt fra Molde, ført i pennen av Jacob Geelmuyden den 28. august 1811. Historien befinner seg nå i den siste delen av Napoleonstiden, hvor den gale korsikanneren var i sin verste periode av stormannsgalskap.

Det famøse og ødeleggende felttoget mot Russland hadde ennå ikke funnet sted. Norge og Danmark hadde gjenopprettet postforbindelsen og hovedpostruten mellom Christiania og København, siden svenskene åpnet veien mellom Svinesund og Helsingborg den 6. januar 1810, etter at ruten hadde vært stengt i «blokadetiden» 1807-1810.

Brevskriveren ble i 1807 utnevnt av Byfogd Øvre som en av de som skulle sørge for «god skikk og ordensbevarelse i byen» - da som løytnant og «Borgerkaptein». Han avanserte seinere til kaptein og ble i 1811 benevnt som en av rederne / handelsmennene i byen, altså Moldes «societet».

Geelmuyden handlet blant annet med korn, noe som var mangelvare under hele Napoleonskrigen, og på grunn av den enorme prisstigningen i disse årene tjente han en del penger. Det er fra denne tiden brevet er skrevet. 1811 viste en enorm stigning i kornprisene gjennom hele året, og det er notert at kornlaster som var bestilt i 1810 av Gelmuyden ankom i januar 1811.

Det ble noen år i «rikdom» som dessverre ikke varte lenge.

Siden han ikke hadde slektninger i Molde, dro han til Kristiansund i 1816 for en ny stilling. Han ble imidlertid syk og innlagt på sykehus i Trondhjem, for seinere å bli transportert tilbake til Molde siden han ikke kunne betale regningen for sykehusoppholdet. I Molde måtte han innlegges på Reknes Hospital, og da han døde i 1822 eide han absolutt ingenting. De gode tidene var forbi. (Opplysninger fra Molde bys historie)

Grunnen til at jeg har gravet fram litt om avsenderen handler selvsagt om innholdet. Dette er et såkalt vinbrev til firmaet Schrøder & Schyler i Bordeaux, og bestillingene er ikke snaue:

«Ett Parti Fransk Salt, 6 Oxehoder bedste Bordeaux rød Viin, 2 ditto hviid Viin, 3 Oxehoder bedste Nantes Brændeviin» etc...

Det bestilles Valnødder, mandler, franske plommer, nelliker, kanel, rosiner (se kopi av innhold) og alt av dette er jo luksusvarer – bestilt i en nødstid med krig og elendighet.

Om regningen til Schrøder & Schyler noen gang ble betalt, vet man jo ikke, men det er vel et ganske godt bilde av forskjellene på «borgerskapet» og den vanlige mann.

Så til den posthistoriske godbiten:

Dette er for det første det tidligste kjente brev fra Molde til destinasjoner utenfor DK/Norge, og slik sett vel egnet for en lokal samling i forhold til sjeldenhet.

Det absolutt mest interessante er imidlertid at Generalpostamtet i Rendsborg kom med et Circulære i desember 1807, der det instrueres om sivil sensur på brev til utlandet. Dette var ikke en postsensur, men gjennomlesing skulle utføres av de lokale myndigheter på avsenderstedet, i dette tilfelle Amtmannen (Øwre) eller andre myndigheter av sivil karakter.

Brevet er derfor åpnet av lokale myndigheter i Molde, gjennomlest og deretter forseglet igjen med Molde Byvåpens segl, der vi kan tydelig se hvalen som går igjen i dagens Molde-byvåpen. Seglet i midten er fra Jacob Geelmuyden. Det håndskrevne «Molde» på baksiden er derfor ført i pennen av lokale myndigheter – ikke av Posten.

Så vidt jeg kjenner til er dette det eneste eksemplet som er kjent fra denne forordningen, men jeg håper jo selvsagt at filatelistiske venner kan imøtegå meg på dette. For min del gjør det heller ingenting at dette er sendt fra Molde!!!!

Stempler og påskrifter er for så vidt greie: Portotakstene Molde – København 29 L.sk + København -Haderslev 5 l.sk. + porto Haderslev – Hamburg 3 l.sk

Brevet er påført forsiden «fr. Hamburg» og stemplet med et av Napoleonstidens «DANMARCK / P HAMBOURG R 4» som står for 4. takstzone i Frankrike. Stempelet er i bruk fra 1810 under Napoleons herredømme i Nord-Tyskland.

Det er deretter krevd porto for 1 ½ brev fra mottaker for posttransporten Hamburg – Bordeaux = 29 decimes, noe som også framgår av krysset, - kontrollveid brev - som står på forsiden ved siden av S.T. (Saldo tituli) Normal rate var 19 decimes, og for vekt over 7 ½ gram ble det da 1 ½ porto opp til 10 gram.

Definitivt et kjekt brev å ha for en hjemstedssamler.

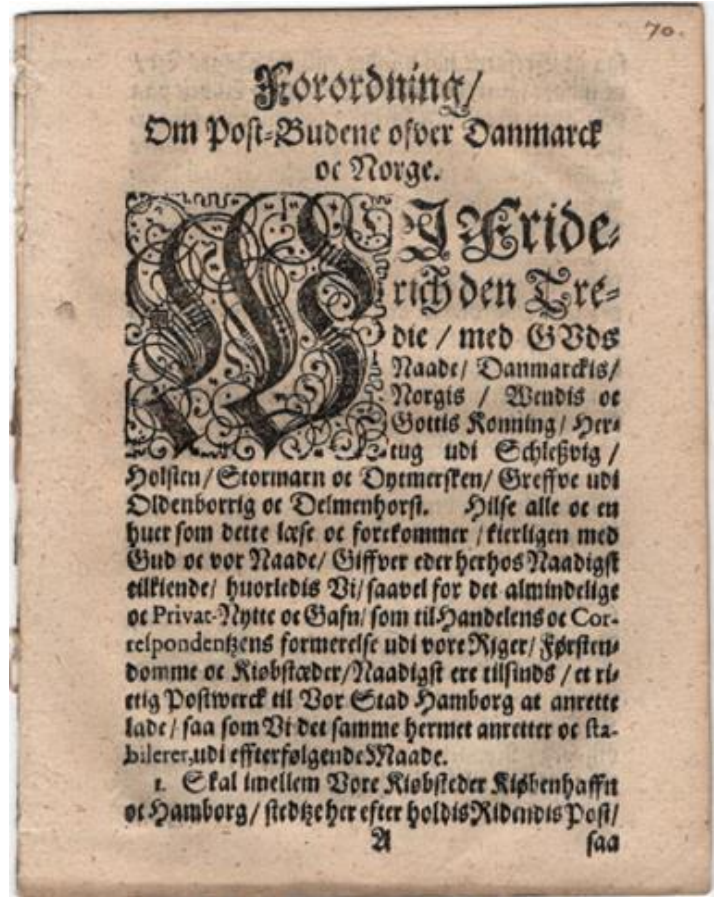
I likhet med andre viktige norske byer har ikke Molde et heraldisk byvåpen. Byenes våpen tar ofte utgangspunkt i nettopp de gamle by-seglene. Moldes byvåpen, en hval som jager sild inn i en tønne, henspiller på sildefisket som reddet byen fra hungersnøden på 1740-tallet.

Dette bildet av Molde er tegnet av John William Edy (1760-1820) ca. 1800. Det ble utgitt i 1820 i det store verket Boydell's picturesque scenery of Norway (plate 78). I høyeste grad «samtidig» med- Jacob Geelmuydens storhetstid.

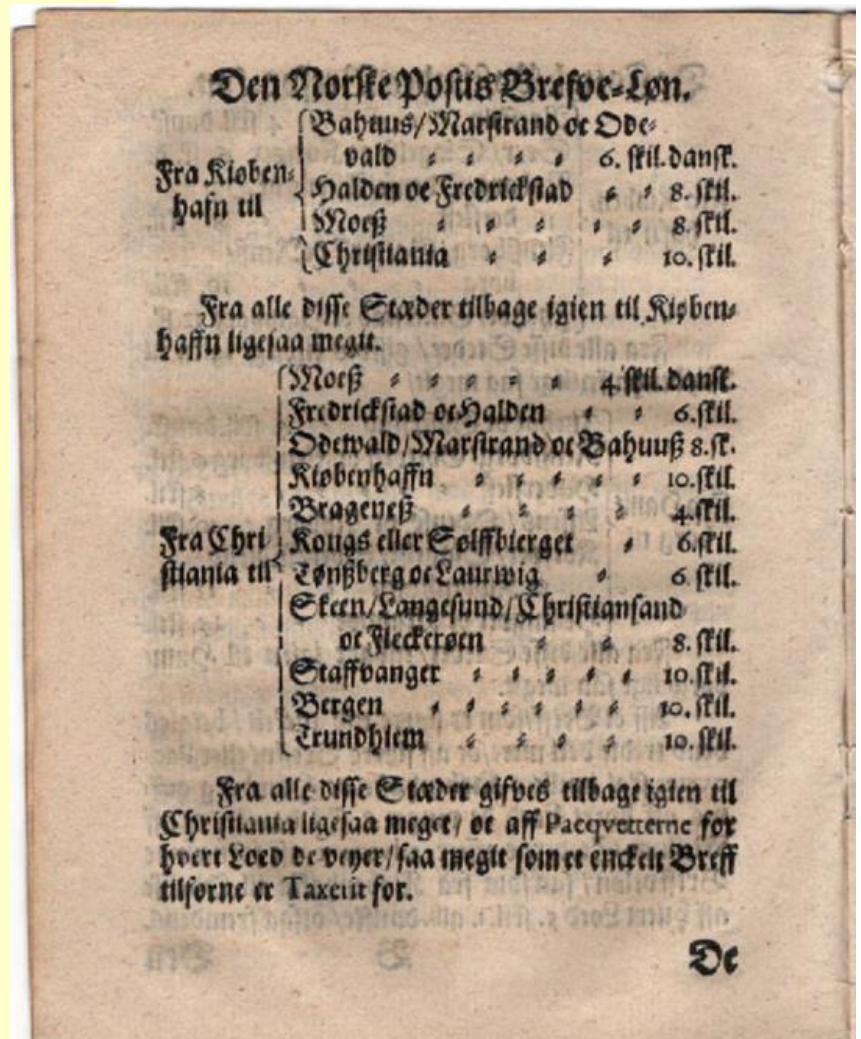
I år er det 350 år siden Båhuslen, som befinner seg mellom Svinesund og munningen av Gøta elv i Sverige, tilhørte Norge og kongeriket Danmark-Norge. Fram til 1658 var Båhuslen et av Norges slotts-len og en del av Oslo bispedømme. Ved freden i Roskilde ble storparten av lenet avgitt til Sverige. Dette i en tid da postbudene og postombæringen i Norge og kongeriket allerede var i virksomhet. Forordningen med portotakstene som gjaldt for postombæringen i Norge på denne tiden ble avgitt av Kong Fredrik III på København slott den 30. november anno 1653. På denne og neste side er avbildet s. 10 og første og siste side av den 15 sider lange (originale) forordningen. Her fremgår med all tydelighet at stedene i Båhuslen tilhører Norge (og den norske posten). Et brev fra København til Bahus, Marstrand og Uddevalla i Norge kostet **6 skilling danske**, mens et innenriks brev fra Christiania til de samme steder i den sydlige periferien av riket kostet **8 skilling danske**. Greit å vite dersom noen i selskapet skulle eie et 1600-talls brev i sin posthistoriske Norges-samling, der henvisning til portotakstene av 1653 fortjener å bli trukket fram i en eventuell brevanalyse!

'Forordning om Post-Budene ofver Danmarck oc Norge'. Her finns også portotakstene for 'Den Norske Posts Brevve' av 30 november 1653.

Fredrik III - konge av Danmark og Norge 1648 – 1670.

Som en indirekte følge av freden i Roskilde, ble Fredrik III i oktober 1660 tilbudt å bli arvekonge. Noen historikere mener at Fredrik foretok et **statskupp** ("usurperet sig Magten") da han 10. Januar 1661 utstedte «Arve-Enevolds-Regjerings-Akten».

Affrede Penge som Messageren imellem Kiøben-
 haffu oc Hamborg frem eller tilbage fører / hafvet
 hand efter gammel sedvane / tre Ore aff hundred at
 niude / Men for huus hand till Mellum Stæderne of-
 verfører / der aff skal hand effter Advenant af oven-
 bemeldte Brejveløn / hafve sin Betaling.

20. Et Messageren pligtig oc skyldig / det som han-
 nem er anbefroed / at hafve udi got act / oc til sin bes-
 hørige Stæder at levere / eller der til at suare oc stan-
 de til Rette / dog saa fremte hand offentlig bleff ud-
 plyndert eller Kofvit / eller leed Skade paa Bandet /
 skal hannem saadant icke tillegges / ellers skal hand
 være pligtig til / det Gods som vel er indpæcket oc for
 Regen forvaret / uskad at føre tilstede. Giffvet
 paa Vort Slot Kiøbenhaffu den 30. Novembr. An-
 no 1653.

Under Vort Signet
Friderich.

Portotakstene av 1653 vedvarte til 1694 da de ble avløst av 'Post-Ordning udi Danmark og Norge samt Førstendommene Slesvig og Holsten' (med portotakster) av 25 desember 1694.

Det bør her legges til at Roskildefreden kanskje også hadde én positiv endring for Norge (he-he:) Trøndelag ble gitt tilbake fra Sverige, mens Jämtland, Härjedalen og noen skogsbygder sør for disse tapt for alltid.

For å illustrere landegrensene – slik de engang var - har jeg hentet fram et kolorert mikro-kart over 'NORWEGE', utgitt i Paris i 1683 - 25 år etter Roskildefreden - men ennå ikke oppdatert i henhold til Norges nye grenser.

Jeg synes også det kan være interessant å se hvilke steder og byer som fikk innpass på Norges kartet den gang! Foruten Båhuslenstedene Bahus og Malstrand, finner vi byene Opslo, Hamar, Staffanger, Bergen og Wardhuus! Her er heller ikke kartet helt oppdatert. Christiania var det nye navnet på Oslo etter at Christian IV hadde flyttet byanlegget etter storbrannen i 1624, men fortsatt figurerer navnet Opslo på byen. Hamar, som hadde vært en av landets fire-fem sentrale byer siden middelalderen på grunn av posisjonen som bispesete og religiøst senter, ble i 1587 'nedlagt' som marked og kjøpstad og nærmest fraflyttet etter at en kongelig forordning om nedleggelse var gitt. Stedet oppnådde ikke bystatus igjen før i 1849. Men vi ser at byen ennå ikke hviket ut på kartet, nesten 100 år etter at middelalderbyen Hamar (Hammer) ble overtatt av Storhamar gård. Når jeg først er innom Hamar, eller Hamarhus som byen også ble omtalt som, lot kong Fredrik III i 1649 gården overdras til Hannibal Sehested, den ikke helt ukjente stattholderen og gründeren av det norske postvesenet. Fra nå av forble eiendommen i privat eie.

Alain Mallet, 1683. Håndkolorert mikro-kart over Norge (Skandinavia). 10 x 15 cm. Paris.
 Her er fortsatt Bahus (festning) og Marstrand en del av Norge - 25 år etter at dette vakre landskapet ble avgitt til Sverige.

Ditlev Vibe
Visestattholder 1722-31

Postgangen mellom Christiania og Trondhjem var på mange måter forholdsvis enkel. Veien var etter forholdene godt trafikkert det meste av året, og det var også en fordel for postgangen. Strekningen Christiania – Trondhjem var praktisk talt like lang som strekningen Christiania – Bergen. 56 Miil til Trondhjem mot $55 \frac{7}{8}$ Miil til Bergen. Tidsforbruket på strekningene burde da være tilnærmet lik, men slik var det jo ikke.

De naturgitte hindringer var forskjellige, og strekningen over Dovre til Trondhjem var enklere å forsere enn strekningen over Filefjell til Bergen. Tidsmessig ble det flere dager i forskjell.

I det følgende dokumentet som jeg fant på *Statsarkivet i Trondheim*, fremgår det at antallet postgårder og avstanden mellom disse var "urimelig" på strekningen. Dette førte til uro og store kostnader for postkassen. **Visestattholder Ditlev Vibe** (1722-31) tar i dette dokumentet opp problemet, og kommer med forslag til endringer. Brevet er stilet til **Jacob Benzon** som da var stiftamtman i Trondhjem (1726-35).

Å få til effektive endringer i datidens tungroddede systemer, var slett ikke liketil. Det var mange og sterke meninger om det meste.

"Höyædle og Velbyrdig Höytærede Hr Stiftbefalingsmand!"

Af de indkomne underretninger om hvor mange Bønder der ere lagde til Postens försel herfra til Trundhiem, fornemmes at udi de fleeste Præstegielde findes 4 a 6 Postgaarde og i blandt fleere, saa og at der imellem Post Gaardene paa endeel steder er en temmelig Distance og andre derimod ligge hin anden saa nær, at de ikke förer Posten over tre Fierdedeel Miil, som er en stor u-lighed fornemmelig i henseende til at alle Post Gaarde nyder Frihed efter Hans Kongl: Maj^{ts} allernaadigste giorte Anordninger, hvorfore det maatte behage Höytærede Hr Stiftbefalingsmand, efter indhentet behövende og fornöden underretning, at overveie om ikke Post Gaardene med meere Lighed kand anordnes, saaledes at baade deres tal kunde blive mindre, hvorved de Friheder som de u-fornöden Post Gaarde nu nyder kunde ophöre og igien komme Hans Kongl: Maj^t tilgode og Posten snarere og bedre end hidindtil bliver befordret, som ieg skulde formeene kunde skee, naar der paa et hvert af de steder, hvor Post Gaarde u-omgiængelig bör være, blev udviist tvende Gaarde, den eene til at före den hidgaaende Post fra sig til neste Post Gaard og den anden at före Posten herfra til neste Post Gaard hver engang om ugen og derfor Post Gaardene paa ny indrettes og inddeeles, saa viit det eragtes at være tienligere og bedre til Postens befordring

Og som Postens u rigtige gang og silde ankomst til Stederne for den störste deel skal komme af at den undervejs af mange u-forsvarligen og dristeligen udi langsommelig tid opholdes, saa vilde Hr Stiftbefalingsmand nöye overlegge hvorledes saadant herefter kand blive hemmet, at ingen understaar sig eller det meeste mueligt er bliver forhindret udi at opholde Posten og vilde saa Höytærede Hr Stiftbefalingsmand herover give mig hans gode betænkning, saa og om hvad der i forskreven maade kunde være at observere ved de andre Post Ritter.

Herhos maa ieg underrette hannem, at Hans Kongl: Maj^t paa min allerunderdanigste Forestilling, for at befordre Postens gang imellem dette og Trundhiem, allernaadigst haver accorderet, at de paa Dovre Field liggende Gaarde eller Stuer maa forundes Opsidderne til brugs herefter som hidindtil, uden at de som andet Hans Kongl: Maj^{ts} Jordegods ved Auction skal bortforhandles, imod at de förer Posten til og fra Trundhiem fra Gaard eller Stue til neste Gaard eller Stue, i steden for at Post Bønderne i Læssöe Præstegield haver maattet före Posten over Fieldet til Opdalen og Post Bønderne i Opdalen lige saa fört den over heele Fieldet til Læssöe Præstegield. Jeg er med megen estime.

Höyædle og Velbyrdig Hr Stiftbefalingsmand, tjenstberedvilligste tiener

DWibe (sign)

Christiania d 28 Maji 1727"

Ditlev Vibe ble utnevnt til Stattholder i Norge i 1722 da Slotsloven ble opphevet. Han var en dyktig og omgjengelig person som var en viktig brikke i salget av Kronens gods til bøndene. Han var selv til stede ved de fleste auksjonene i denne sammenheng. Ditlev Vibe samlet seg et omfattende bibliotek. Beklageligvis ødela han deler av sine egne nedtegnelser før han døde.

Postgangen vestover fra Christiansand til Stavanger har fra starten av postverket vært svært utfordrende. Stadig vekk dukker det opp beretninger om store forsinkelser i ruten. Klager fra forretningsmenn og offentlige personer flyter i en jevn strøm til København. Det følgende dokument er datert like etter at Jens Schanche hadde foretatt sine reiser gjennom postrutene i Norge, og foretatt endringer i ruten mellom Stavanger og Christiansand som skulle gjøre postgangen enklere og raskere. Det er her tydelig at det må til betydelige endringer for å få orden på forholdene.

Copie af Capitain og Postmester Acheleie i Christiansand til General-Post Amtet indkomne Skrivelse af 20de December 1754.

Jeg er nødsaget at andrage for Deres Excellence og Naadige Herrer: at u-agtet ieg 2de Gange paa egen bekostning har ladet min fuldmægtig Reise væster efter lige til Stavanger, for at udforske hvem af Postbönderne der er Aarsag i at Posten imellem Stavanger og Fedde de fleeste Tiider, saa uforsvarlig længe opholdes, har samme dag ikke haft den forynskte frugt og Nytte, hvilket kommer at Eene Bonde Colluderer¹ med den anden, saa ieg ikke kan komme i Erfaring hos hvem skylden er, og faae den Skyldige afstraffet til at forrekomme denne Strafværdige u-orden, har ieg ikke kundet udfinde andet Midel end dette, som U-feilbarlig vil Contribuere til Postens Langt Hastigere Gang.

Det maatte Naadigst Befales, at naar det af Post Carterne Befindes, at Posten imellem Stavanger og Fedde uden Aarsag over Tiiden er Blevet opholdt, da skulde samme Post Bönder Een for alle og alle for Een , udreede i Mulct 10 mark², imod regres til den eller de skyldige, i fald de imellem sig selv kunde udfinde den, Thi derved blev Eenhver meere Actiev og frygtsom, og den Eene Post Bonde saae den anden paa fingrene, og ikke som hidindtil er skeed, Lade Posten hænge uden for Huusene helle Nætterne for at undskylde sig, at Posten ikke har været inde i deres Huuse. Ieg unnlader underdanigst mine Tanker under Deres Excellences og Naadige Herrers höit er Indsigt. p.p

in fidem **JFPauli** (sign)

Höiædle og Velbaarne Höitærede Hr: EtatzRaad og Amtmand!

Herved Postmesteren i Christiansand, Capitain Acheleie for Os under 20de pasati a: pr: angaaende den Seendrægtighed, Post Bönderne vise, i at befordre Posten imellem Stavanger og Fedde haver andraget; det ville Höitærede Hr: Etatz Raad af hoslagde Gienpart, behagelig fornumme, og hvorefter Vi ikke tvile, at Post Bönderne blive alvorlig tilholdne, at frembringe Posten, skyndigere end hidtil skeet er, saafremt de ellers, den i saa fald dicteerte Mulct, ville undgaae.

Vi forbliver Höitærede EtatzRaads

Tienstberedvilligste Tienere

FDanneskiold Samsøe (sign) **WLRheder** (sign) **NMuller** (sign) **CSchröder** (sign)

Kiöbenhavn General Post Amtet

den 11 Janv: A^o 1755

til **Hr: EtatzRaad og Amtmand Tillisch i Stavanger**

JFPauli (sign)

Johan Friderich Pauli.

Sekretær og Revisor i Generalpostamtets norske kontor 1754-59 og ble deretter postamtets kasserer.

¹ colludere v. -ede. have en hemmelig forståelse med; spille under dække med.

² Det gikk 16 skilling på en mark, og 6 mark på en speciedaler.

Stavanger vokste sterkt på 1700-tallet. Bybrann på 1600-talll var historie.

BUDSTIKKA

mottar trykningsbidrag fra følgende firmaer

Skanfils Moldenhauer-auksjon

Kjell Germeten AS

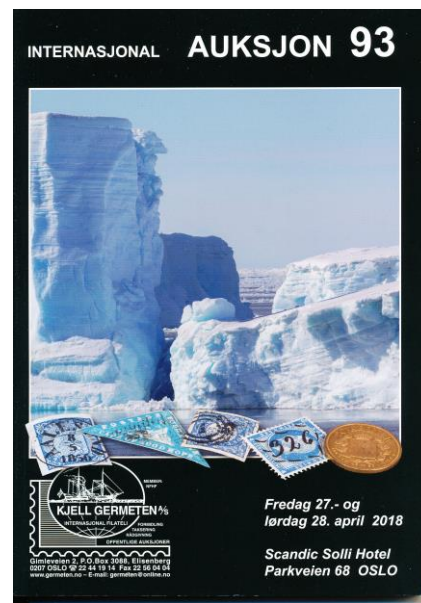
Engers Frimerker

Skanfil Auksjoner AS

Norsk Posthistorisk Selskap takker for bidragene.

77. auksjon 9. - 10. november 2018

94. auksjon 16. - 17. november 2018

117. auksjon 26. - 27. oktober 2018

203. storauksjon 28. - 29. sept. 2018